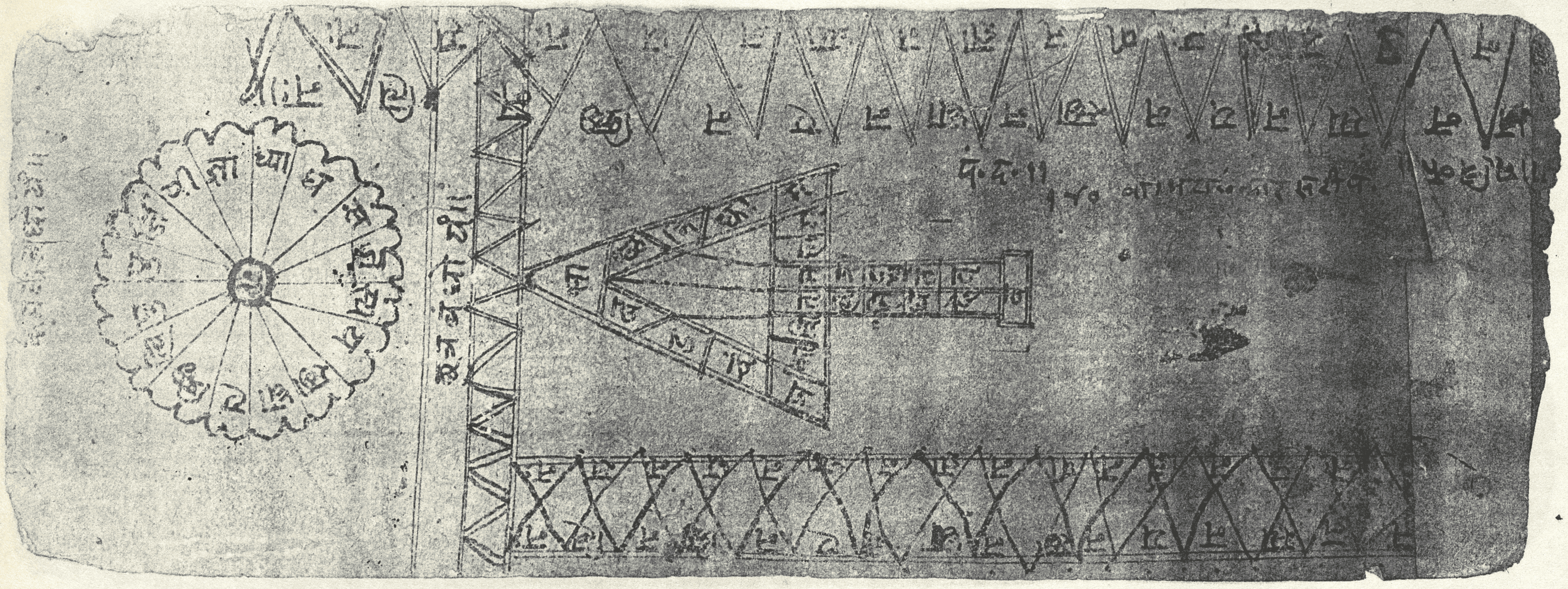

कविकुलगुरु - कालिदास - संस्कृत - विश्वविद्यालयः

Acc. NO. ३३४. M-1557
Title - वाग्भट्टयालङ्कार.
Author - वाग्भट्ट.
Date - A.D. 1667
Sub - अलंकारशास्त्र.
folio - 36
Xerox - 72

1

सिद्धांतपदपरंपरा=२

३=काव्यस्यानेक... =वक्ष्यमाणेनानर्थक...दिनादेशविर... दोषेणरहितौ=२

ददातु=१

श्रीगणेशाय नमः॥ ॥श्रियं दिशतु वो देवः श्रीनाभेयजिनः सदा॥ मोक्षमार्गं

यदाति=२

सतां ब्रूते यदागमपदावली॥१॥ साधुशब्दार्थसंदर्भं (रचना) गुणालंकारभूषि

२=गुणा औदार्यादय अळंकाराश्चित्रादयः भूषितं=२

तं॥ स्फुटरीतिरसोपेतं काव्यं कुर्वीत कीर्त्तये॥२॥ प्रतिभा कारणं तस्य व्यु

=स्फुटाभिः रीतिभिर्गौडीयादिभिः रसैः शृंगारादिभिरुपेतं=३

त्पत्तिस्तु विभूषणं॥ भृशोत्पत्तिकृदभ्यास इत्याद्यकविसंकथा॥३॥

=अनेकशास्त्रपरिज्ञानं व्युत्पत्तिः सातस्य काव्यस्य विभूषणं=१ १=आद्यकवीनां संकथा वार्ता इति वर्त्तते=१

=...रीपापंचमसान... यानतरगौडाः समासवंतो भवंति यथा गौडीया। असमस्तपदा वैदर्भी=२ =अथास्योत्पत्तिसामग्रीमाह=२

...रीतिः।=२

=२ छंदांते श्रूयमाणं पदं प्रत्येकमभिसंबध्यत इति शास्त्रशब्दस्य प्रत्येकमभिसंबंधः। शब्दशास्त्रं व्याकरणं धर्मशास्त्रं मन्वादिप्रणीतम्। अर्थशास्त्रं राजनीत्यादि। कामशास्त्रं वात्स्यायनादिकृतं। आदिशब्दात् छंदोऽलंकाराभिधानकोशगजाश्वरत्नपरीक्षादयो गृह्यंते

=प्रतिभां लक्षयति=१

अभिनवा =१ / =नवीना२ / निर्मला / बुद्धिः=२

प्रसन्नपदनव्यार्थयुक्त्युद्बोधविधायिनी॥ स्फुरंती सत्कवेर्बुद्धिः प्रतिभा सर्वतोमुखी॥४॥ त्रिवर्गधर्मार्थकामादिशास्त्रेष्वाम्नायपूर्विका॥ प्रतिपत्तिरसामान्या व्युत्पत्तिरभिधीयते॥५॥ अनारतं गुरूपांते यः काव्ये रचनादरः॥ तमभ्यासं विदुस्तस्य क्रमः कोप्युपदिश्यते॥६॥ चित्रायाव

=व्युत्पत्तिं व्युत्पादयति= / आगमपूर्वं / =गुरुपारंपर्यमूला= / =अभ्यासमाह=२ / २बुधाः=२

= बंधचारुत्वोदाहरणमाह = २

२= विरुद्धसंधिवर्जनं असिद्धसंधिवर्जनमितियावत् = २

धचारुत्वं पदावल्यार्थभ्रून्यया॥वत्रीकुर्वीतकाव्यायद्वं दांसि निखिला

न्यपि॥७॥पश्चाद्गुरुत्वं संयोगाद्विसर्गाणामलोपनं॥विसंधिवर्जनं चे

= यतिरेकोदाहरणमाह = २

तिबंधचारुत्वहेतवः॥ना॥रीतेरूपाणो विध्यतेत्वयाघोररणे कृते॥त्रधी

(हस्तेन) (गुरे) (भयेन)

राक्षितिपासीयावनएवगताजवात्॥८॥अनुल्लसंत्यानयार्थयुक्ताव

= स्वद्भ = २

निखिलान्यपि बुद्धांसि श्रीमत्रतीति = १

= ३ विरुद्धसंधिर्यत्र धीरा इत्यत्र धीराद्वितीकर्त्तव्या क्षितिपा इत्यत्र विसर्गलोपनं न कर्त्तव्यं कश्चिद्दोषो स्तितर्हि किं कर्त्तव्यं न राधीरान्नपास्यासात्रजवादेव वनेगताः इत्येवंकर्त्तव्यं = ३

न्यार्थयुक्तेरनुल्लासे परकाव्यार्थमादाय किन्ताभ्यस्यतस्साह=२

संप्रयोजना नाश्रूपं ... भा नीस्वपि

ष्पिनवत्त्वतः॥ अर्थसंकलनातत्त्वमभ्यस्येत्संकथास्वपि॥१०॥ यथा॥ आगम्य

तांसखेगाढमालिंग्यात्र निषीदच॥ संदिश्यंयन्निजप्रातज्जाययातंन्निवेदय

॥११॥ परार्थबंधाद्यश्च स्यादभ्यासोवाच्यसंगतौ॥ सनश्रेयान्यतोनेनन

विसर्पवं तितस्करः॥१२॥ परकाव्यग्रहेपिस्यात्समस्यायांगुणः कवेः॥ अर्थ

=२वाच्यसंगतौ न स्तु रार्थसंबंधे परेषामर्थः परार्थस्तेषां यो बंधस्तस्माद्योऽभ्यासः स नश्रेयान् यतः कारणात् अनेनाभ्यासेन

कविस्तस्करोभवति। तत्कथं वा परस्य काव्यं स्वमिति ब्रुवाणो विज्ञायते चौरिहका मनोरः॥ विलोक्यमाणिक्यमयोग्यहस्तेप्रयेति

तर्हि कथं समस्यायां परश्लाघ्य स्तहइ स्साह=१ ... कोनामः देवदस्येति॥=२

ह्यालंकारे ३

यासो यथा ॥ शात्रार
भयानकानकरा
तस्यानप्रतिध्वानत
स्यस्योच्छ्रदपरा १ भवाग
ममलीसंभाव्यरां
कुला ॥ गासावे
रावरा द्विषणमधु
नालदैरराजबजेरू
रादेवनराघ्न [illegible]
इव स्यामिन्विषां
त्यद्य ॥१॥=१
तथा सर्वोजंकारेषु
पामुख चंद्रः
[illegible] गिता ॥

प्राणत्राणकलने द्विजेषु निहितं स्थापयतस्पीरुह [illegible] विके सं स्वकुटुंब [illegible] तां [illegible]
तदा [illegible] सर्वं तदशाप्य [illegible] क्षामो गौ नेह नाक्षमः समभवत् क्रौञ्ची कपालीदधे ॥१॥ [illegible] यच्चाइ सेवं व्यथितं [illegible]
समासो यथा ॥ दक्षाध्वानि प्रीतिध्यानमुखरास्यदरीभयात् ॥ लीयमानान्निकुंजेषु वारयंतीव पर्वता ॥ =४

तदर्थामुगतं नवं हि स्वयत्यसौ ॥१३॥ मनःप्रसत्तिः प्रतिभा प्रातःकालोऽभि
(प्रसन्नता) (बुद्धिः ॥ प्रातःकालोद्यमः)
योगिता ॥ अनेकशास्त्रदर्शित्वमित्यर्थलोकहेतवः ॥१४॥ समाप्तमिव पू
(पूर्वार्द्धं अर्थप्रकाशनं)
र्वार्द्धं कुर्याद् अर्थप्रकाशनं ॥ तत्पुरुषबहुव्रीहीन मिथः प्रत्ययावहौ ॥१५॥ य
कस्यैवास्तिधेयस्य समासं व्यासमेव च ॥ अभ्यस्येत् कर्तुमाधानैः निःशेषा
(वस्तुनः ॥ संक्षेपं ॥ विस्तारं) (आरोपणं)

२= अत्र तत्पुरुषो बहुव्रीहिर्वा समास इति संदेहास्पदं पदं न प्रयोक्तव्यं ॥ यथा वीरस्य पुरुषो वीरपुरुषः ॥ अथ वा वीरः
पुरुषो यस्येति तत्पुरुषबहुव्रीह्योर्न निश्चयः ॥ अत एतो प्रतीति जनको न मतो =२
यथा मुखकमलमस्याः सुंदरमिति निरूपके ॥ अस्याः मुखमेव [illegible] कमलं [illegible] सा पतति [illegible] तिमति ॥ घटस्य
[illegible] मुखसादितो धात्रे साक्षेपे ॥ अस्याः मुखं कमलं इति संशये न तन्मुखं [illegible] ॥ मुखं [illegible] अनयात् रति
=१

समाप्तमिव कुर्यात् ॥ अतो द्वि
तीयपादस्य तृतीयपाद
स्य च संधिं न कुर्यात् =

॥३॥

=आद्यतृतीयपादांते=१ =अपिशब्दात् द्वितीयचतुर्थपादांतेषु भवत्येव १

=निबिडबंधे साते १=

=भूर्लोकः १ भुवर्लोकः २ स्वर्लोकः ३ जनलोकः ४ तपोलोकः ५ सत्यलोकः ६ महर्लोकः ७ इति भुवनानि ॥ तलं १ सुतलं २ तलातलं ३ ... ४ ... लं ५ महातलं ६ ... लं ७ इति भुवनानि १

ळंक्रियास्वपि ॥ १६ ॥ स्याद नंद्वं तिपादांते प्यत्रैं धिल्येल घुर्गुरुः ॥ पादादौ नवव

बा। वा। हा। अ हा। एव। इति वादयः पंच।

र्ज्ये व्याश्चादयः प्रायशो बुधैः ॥ १७ ॥ भुवनानि निबध्नीयात्त्रीणि सप्त चतु

=स्वर्गमर्त्यपातालानि=२

र्दश ॥ अप्यद्रयांसि तां कीर्तिमकीर्तिं वितनोऽन्यथा ॥ १८ ॥ वारणं शुक्लमि

उज्वलां / अशितां

द्रस्य चतुरः सप्तवांबुधीन् ॥ चतस्रः कीर्त्तयेदाष्टौ दशवा ककुभः कविः ॥ १९ ॥

7

रामभद्र ४

=आदिमध्यांतसदृशावर्णरूपं यमकं ।=१ =अनेकार्थप्रतिपादकः श्लेषः =१ =चित्रं गोमूत्रिकादि =१

=२काराबंधनालयं ।तच्च अगारं च कारागारे तयोर्विडंबनं परस्परमनुकरणं । कारास्थाबंधनालयमित्यमरः =१ ॥४॥

= कदर्थनं =१

यमकश्लेषचित्रेषु ॥ बवयोर्डलयोर्नभित् ॥ नानुस्वारविसर्गौ च चित्रभंगाय संमतौ ॥२०॥ रंकमानैर्महीपालकारागारविडंबनं ॥ चद्वैरिभिः सपत्नीकैः श्रीतंबकुविडंबनं ॥२१॥ चयादयार्द्रेण विलोरिपूणां न केवलं

बद्धाः स्त्रियः पत्नीकवाः

संयमितानबालाः ॥ तत्कामिनीभिश्च वियोगिनीभिर्मुहुर्महीपातविध्वस्त भि१

प्रकृतिविपर्यं तत एवं विधं प्रतं =२ नबंदीस्थरातन=

२=स्वः स्वर्गेऽधीतं येषां ते स्वरधीताः देवाः च दुलितानि कंपितानि स्वरधीता सांसारस्नानां हि सनानि येन सस्तं=२

=अथ पुनः श्लेषेड लयोरैक्यं दर्शयति १=

कथं स्तुतं मां जडात्मकं जड स्वरूपं कथं स्तुतं सागरं जल स्वरूपं एतत् श्लोक स्वच्छेपूर्व श्लोकस्वच्छं च श्लेषोदाहरणं=१

रांगाः॥२२॥ देवैर्युष्मद्घनोराशिं स्तोतुमेनं जडात्मकं॥ उत्कंठयति मां सक्तिरिं

अत्र किं त्र डलयोरभेदः

डुलेखेव सागरं॥२३॥ चंद्रडितं च दुलितं स्वैरधीत सारस्नां सनं रससंक

३=कल्पितं

ल्पितशोकजातं॥ पत्र्याभिपापतिमिरक्षयकारकाय मल्पेतरामल पैतपः

कस्वलोपलोचं॥ ॥इति हारबंधचित्रं॥ ॥प्रचंडबैळनिष्कामप्रकात्रि

१=अत्र छत्रबंधचित्रे बवयोरैक्यं=१

१=सादीपिः।अळमङ्कतं=१

तमहागम॥त्वावतत्व निधेदेवर्षॉळमत्राद्भुतंतव॥२५॥स्तवकानन मत्ते स

स्रगनमायातमःप्रष्प॥विनयाद्यांस्तवेवीर विनतत्रिदशेश्वर॥२६॥दौढ्व

बंधौ॥ ॥अधीत्यशास्त्राण्यभियोग(यमयोगात)योगादभ्यासेव स्यार्थपदप्रपंचः॥तं

तंविदित्वासमयंकवीनांमनः प्रसत्तौ।कवितांविदध्यात्॥२७॥ ॥इतिवा

=भसतोपिनिबंधेनाऽनिबंधनसतोपिच॥नियमेनचजात्यादिःकवीनांसमयास्त्रिधा॥१॥=१

ग्भटालंकारे प्रथमः परिछेदः ॥ ॥ संस्कृतं प्राकृतं तस्याऽपभ्रंशो भूतभा
षितं ॥ इति भाषाश्चतस्रोऽपि यांति काव्यस्य कायतां ॥ १ ॥ संस्कृतं स्वर्गिणां
भाषा शब्दशास्त्रेषु निश्चिता ॥ प्राकृतं तज्जतत्तुल्यं देश्यादिकमनेकधा ॥ २ ॥
अपभ्रंशस्तु यच्छुद्धं तत्तद्देशेषु भाषितं ॥ यद्भूतैरुच्यते किंचित्तद्भौतिकमि

२ = प्राकृतमनेकधा भवति । एकं तज्जं तस्मात्संस्कृतात् जातं शुद्धप्राकृतमित्यर्थः । तेन संस्कृतेन तुल्यं भा...वर्णविसेद्दस्ति । ...मि
सर्व...तनो देश्यादिकं । देशोत्पकर्णाटादिषु सर्वं = २

=२ संस्कृतं प्राकृतं वा संस्कृतप्राकृतमयं नाटकादिमिश्रमुच्यते। गद्यपद्यं वा ऽ। गद्यपद्यमयी चंपूकथादि तदपि मिश्रमुच्यते =२

= भनति =२

= छंदोनिबद्ध

अवगाससाले शास्त्र

तिस्मृतं॥३॥ छंदोनिबद्धमच्छंद इति तद्वाङ्मयं द्विधा॥ पद्यमाद्यं तदन्यच्च गद्यं मिश्रं च तद्द्वयं॥४॥ अदुष्टमेव तत्कीर्त्यै स्वर्गसोपानपंक्तये॥ परिहार्यास्ततो दोषांस्तानेवादौ प्रचक्ष्महे॥५॥ अनर्थकं श्रुतिकटु व्याहतार्थमलक्षणं॥ स्वसंकेतप्रक्लृप्तार्थमप्रसिद्धमसंमतं॥६॥ ॥ग्राम्यं यच्च प्रजायेतपदं

परिहर्तुं योग्या

१= क्वचिदनुवादोपहासादौ। यथा। मुखं चंद्रश्रियं धत्ते श्वेतश्मश्रुकरांकुरैः। अत्र हास्यरसे दोषो ग्राम्यत्वं गुणतां
२८ लंबोदर इति यस्यासौ लंबोदरस्तं एवंपदेन कुचर्व्यंग्य तत्करणीयमर्थमदोषः। गहे विनायकं वंदे सुते
अर्थसिद्धिः लंबोदरमिति नामान्तरमनर्थकमिदं तु इति पादपूरणे चानर्थक।-

=पारंपिते ... नैः निःप्रयोजनं

दि१ तन्न प्रयुज्यते॥ केचिच्छिष्टाश्च विद्वद्भिरेतेषामप्यदोषता॥८॥ प्रस्कं तु पयुक्तं यदनर्थ

यथादर्शयति।

कमुच्यते॥ यथा विनायकं वंदे लंबोदरमहं हि तु॥ ना निष्ठुराश्लीलमत्यंतं बुधैः

श्रुतिकटु स्मृतं॥ एकाग्रमनसामन्ये स्वप्ने यं निर्मिता यथा॥९॥ व्याहतार्थं य

दिष्टार्थबाधकार्थं तिराश्रयं॥ रतस्त्वमेव सूपाळ ... तल्लोपकृतौ सदा॥१०॥

त्राहृत्रास्त्र विरुद्धं यत्तद् लक्षणमुच्यते॥ मानिनीमानदळनो यथेंदु वि यथा निदर्शयति

२= हे ... पाल ... तलस्य पृथ्वीतलस्योपकृतौ त्वमेवरत आसक्तोसीत्येकोर्थः। अथ च
नो प्राणिनां लोपकृतौ निर्मारणे ... रत इत्यनिष्टार्थ ... व्याहतार्थता॥=२

१=विजयतीतिनकरणीयं विजयतेरतिचवर्त्तव्यं इतिचतुर्थदोषः॥ विसर्गरस्यातेरितिसत्रस्मरणात॥१
=स्वस्यआत्मनस्वसंकेतेनप्रक्लृप्तार्थः मुख्यो यालतपाद्यादिनामर्थस्यवाचकं

जयत्यसौ ॥११॥ स्वसंकेतप्रक्लृप्तार्थं ज्ञेयार्थं तत्रवाचकं ॥ यथा विस्वातिशैलो-
यं पुष्पितैर्वानरध्वजैः ॥१२॥ यस्य नास्ति प्रसिद्धिस्तदप्रसिद्धं विदुर्यथा ॥ रा-
जेंद्रस्त्वं ततः कीर्त्तिश्चतुरोहंति वारिधीन् ॥१३॥ रात्कमप्यर्थमाख्यातुं यन्न
सर्वत्रसंमतं ॥ असंमतं तमोंभोजं लाळयंत्यंशवोरवेः ॥१४॥ यच्चत्रानुचि-
तं तद्धि तत्रग्राम्यंस्मृतं यथा ॥ छादयित्वा सुरान्पुष्येः पुरो धान्यं क्षिपा

२=वानरध्वजैरितिसंकेतार्थवाचकंपदंनकर्त्तव्यं। वानरध्वजैरर्जुने द्वितीयपक्षे अर्जुनवृक्षैः।।=३

अर्थप्रसिद्धिः

पूजयित्वातिवक्तव्ये छादयित्वेत्युक्तं।

=धान्यंसस्यंपुरोऽग्रेपुष्पैः कर्त्तीकरोमीतिवक्तव्ये क्षिपामीत्युक्तं।=२

३=हंतिगच्छतिहंतिहिंसागत्योरितिधातोर्गमनार्थे अप्रसिद्धगमनार्थे हंतीतिपदमप्रसिद्धं।=३

२=अंभसिजातः अंभोजः कर्दमः। अर्थकथयितुंक्षमपिसर्वत्रानुचितंनप्रयुज्यते। तमोंभोजशब्दः कमलेनतुपंकेसंमतः। असंमतदोषः।=२

=अपदस्थवाक्यस्था॥१

म्य हं॥१५॥पदात्मकत्वाद्वाक्यस्यतद्दोषाःसंतितत्रहि॥अपदस्थास्तुयेवाक्य

दोषास्तान्ब्रूमहेधुना॥१६॥ ॥खंडितंव्यस्तसंबंधमसंमितमपक्रमं॥

छंदोरीतियतिभ्रष्टंडुष्टंवाक्यमसत्क्रियं॥१७॥ ॥वाक्यांतरप्रवेशेनवि

छिन्नंखंडितंमतं॥यथापातुसदास्वामीयमिंद्रस्तौतिवोजिनः॥१॥ना सं

बंधिपददूरत्वेव्यस्तसंबंधमुच्यते॥यथाद्यःसंसंपदंज्ञातादेयात्त्वानि

=यंजिनंइंद्रःस्तौतिइत्ययंवाक्यादित्रवेशात्खंडितदोषः॥=२ ति

३=एवंविधंखंडितादिवाक्यंदुष्टंसदोषंभवति।
अतःखंडितादिप्रोक्तोदोषावज्याइत्यर्थः॥=३

15

२=मानसे ओकोयस्य सतथा। सचासा[illegible] पर्यः। तदेव यानं यस्य स। मानसौकः पतद्यानः सचासो देवः ब्रह्मा तस्यासनं कमलं तद्वद्विलोचने यस्य सः ॥२=

१=यथा तुल्याविध्यते वस्तुनी संमिते भवतः तथा शब्दार्थौ यत्र तुल्या विध्यता विवन भवतः स असंमितदोषः॥=१

वोर्हताम्॥१९॥शब्दार्थौ यैन तुल्याविध्यताविसंमितौ॥तदसंमितमित्याहुर्वा व१

क्यं वाक्यविदो यथा॥२०॥मानसौकः पतद्यानदेवासनविलोचनः॥तं मोरि

पुविपक्षारिप्रियां दिशतु वो जिनः॥२१॥अपक्रमं भवेद्यत्र प्रसिद्धक्रमलं

घनं॥घनं॥ख्याय यथा पुत्रकालतस्मानो गुरून्देवांश्च वंदते॥२२॥छंदः

शास्त्रविरुद्धं यच्छंदोभ्रष्टं हितद्यथा॥सजयति जिनपतिः परब्रह्मम् महा

१=सजयति जिनपतिरित्यत्र गुरुस्थाने लघुर्वर्ततेऽतिछंदोभ्रष्टदोषः॥ वक्ष्यमाणात्सौ स्यात् नामितिप्रथमवर्णद्वयेन गणनिषेधात्॥=१

=नमस्मोरिपुः मार्यस्तस्य विपक्षः केतुस्तस्यारिर्नारायणस्तस्य प्रिया लक्ष्मीस्तां=२

॥८॥

=यत्रप्रारब्धा यारीतेरनिर्वाहस्तद्रीतिभ्रष्टं। यथा सश्रीमान्जिनोजयति। किंभूतः २ आद्यमरवंदितः।
अत्र प्रथमे पादे असमस्तपदत्वात् वैदर्भरीतिः। द्वितीयपादे च समासवत्वात् गौडीयारीतिः
अतः कारणाद्रीतिभ्रष्टं।=२ = अत्र क्रिया लुप्यते। ...

पाठे न लिख्यते सती। मंगलार्थो क्रियायस्मिन्नस्त्यर्थोऽभ्यणाद मंगलार्थे क्रियाहीनत्वेऽपिनदोषः। यथा ...

निधिः॥२३॥ रीतिभ्रष्टमनिर्वाहोयत्ररीतेस्सर्ववेयथा॥ जिनोजयतिसश्रीमानि
द्राद्यमरवंदितः॥२४॥ पदांतर्विंयतिञ्जोक्तं यतिभ्रष्टमिदंयथा॥ नेमस्तस्मै
जिनस्वामिनेसदानेमयेदृते॥२५॥ सत्क्रियापदहीनंयत्तदसत्क्रियमु
च्यते॥ यथासरस्वतीपुष्पैः श्रीखंडैर्कुसुणैःस्तवैः॥२६॥ देशकाला
गमावस्थाद्रव्यादिप्रविरोधनं॥ वाक्येषु भूंनन ध्नीयाद्विशिष्टं कारणं

=अत्र सत्क्रियापदं नास्ति इति असत्क्रियदोषः।=२

=आदिशब्देनात्र गुणजातिक्रियादयो गृह्यंते।

अत्र मादासु मीनेषु मादीषु मीरोहरि... क्रियाणामभावे क्रियागुणकर्तृगुणयोः सम्बन्धान्न दोषः॥ यथा राजेंद्र करवा... यं कीर्त्ति वारांग
नागतः भुजंगा... स्तो द्विषल्लोहितं कुंकुमैः॥=२

सत्क्रियापदहीनमिति ... उदाते नेः ... श्रान्तं ... ॥२॥

जनमस्तस्मै जिन ... त्र पदांतर ... इति यतिभ्रष्टदोषः।=२
=२=

17

वाग्भटालंकार १

= अत्र कुटजहासस्यैव समयैर्विरुद्धः तस्य वर्षा कालस्वभावात् इति कालविरुद्धोयं। मार्तंडे हिमकणसमानशीत लतोऽव्यविरुद्धा अनुपमशरपातैः प्रशामि नोविध्वंसीत्यागमवि रुद्धं। यत्रतु विशिष्ट कारणेन गुणदोषः॥ यथा। स हरिर्नाम्ना देवः सहरिरतुरगानीकवस्तुतः एवा नारी .... ३= दोषानाम .... दा। विशेषकारणसद्भावे तु विरोधाभाव। यथा। देवीं पुत्रमसूत नृत्यत गणाः किं तिष्ठतेत्युद्भुजे हर्षाद्भृंगिरिटाव वाक्यपटलीमार्कर्ण्य मातुः पुरः। अस्य क्षोणिपतेः पराईपरया लक्षीकृताः संख्यया प्रज्ञाचक्षुरवेक्ष्यमाणतिमिरप्रख्याः किलाकीर्तयः॥ ११५॥ यं तेस्वरमप्यमेकलयतात्तेन वेध्योदरानकानां क्रकरेण कूमेरमणा गंधोदधेरो धसि अयमूकानामाकरस्य गान ग्युकैः। परार्धाद्दुहुभिस्तारसंरवनास्ति सहैवस्वरानायकूर्मरमण्या दुग्धमेव नास्ति। कृतद्दधिः कृतलड्डुयः प्रज्ञाचक्षुभिर्योगिभिरवेक्ष्यमाणं तमएव नास्ति। तस्तत्तुल्यत्वं अनेन राज्ञः कीर्तयो न वनकेनापि दृष्टा इति परार्धसंख्यासंख्ये व नास्ति। ३=

विना॥ २१॥ यथा॥ ग्रैवेयश्चैत्रस्य स्फुटकुटजराजी। स्मितदिशि प्रचंडे मार्तंडे हिमकणसमानोष्ममहसि॥ जलक्रीडायातं मरुसरसि बालद्विपकुलं मदेनांधं विध्वंसयत्यसमशरपातैः प्रशामिनः॥ २०॥ इति दोषविषनिषेकैरकलंकितमुज्ज्वलं सदा विबुधैः॥ कविहृदयसागरोच्छितममृतमिवास्वाद्यते काव्यं॥ २१॥
॥ ॥ इति वाग्भटालंकारे द्वितीयः परिच्छेदः॥ ॥ २॥ ॥ अदोषावपि शब्दार्थौ प्रशस्येते न यैर्विना। तानिदानीं यथाशक्ति वाग्भटः प्राह तद्गुणान्॥

नाह्लिष्टैः। ससारौसिसलज्जलक्र्दमाविलान्युद्धरेजायंतमकरस्फुलिंगाप्यपि॥ ॥ अत्रअधिरायालंकार प्रतिपादनमेव कारणं=

१=यद्यपिदोषाणामसावरगुणानुसाधयतित थापि
तेकिंनामानः किंस्वरू
पाइत्यपेक्षितव्यक्तिर्न
स्यादतोब्रूमइतिसं
बंधः=१

यौष्विश्रास्येतेनयैर्विना॥तानिदानींयथाशक्तिब्रूमोस्त्रिंशये गुणान्॥१॥ ॥
औदार्यंसमतोकांतिरर्थव्यक्तिःप्रसन्नता॥समाधिःश्लेषऔजोथमाधुर्यंसुकु
मारता॥२॥पदानामर्थचारुत्वप्रत्यायकपदांतरैः॥मीलितानांयदाधानंतदौ
दार्यंस्मृतंयथा॥३॥गंधेभविक्राजितधामलक्ष्मीलीलांबुजछत्रमपास्य
राज्यं॥क्रीडागिरौरैवतकेतपांसिश्रीनेमिनाथोत्रचिरंचकार॥४॥बंधस्य
१=अत्रगंधशब्देनहस्तानांचारुत्वंलीलाशब्देनछत्रस्यचारुत्वंप्रतिपादितंहस्तादिशब्दचारुत्वप्रत्यायकैर्गंधलीलाक्रीडा
श्रीपदैमलितानांप्रतीतिहेतुत्वादौदार्यगुणःकाव्यस्य=१

रामचंद्रालंकार१९ =अनुत्वणसमस्तवर्णोपादानं=१.

निर्मलता विलंभ्यसादिवर्जनाकांतिरस्यते

यदवैषम्यं समतौसोच्यते बुधैः॥ यदुज्वलत्वंतस्यैव सा कांतिरुदिता यथा॥५॥ कु

अनुकरोति

चकलशाविसारिस्फारलावण्यधारीमनुवदतियदंगासंगिनीहारयष्टिः॥ अ

स्त्रियं प्रकटया मि

सदृशामहिमानंतामनन्योपमेयांकथयकथयमहंतेचेतसिव्यंजयामि॥६॥

कल्पिताहारः पर्वतस्यपि पर्वजन्मभि

फलैः क्लृप्ताहारः प्रथममपिनिर्गत्यसदनाद्दनासक्तः सौख्येकचिदपिपुरा

जन्मनिकृती॥ तपस्यन्नश्रांतंननुवनभुविश्रीफलदलैरखंडैः खंडेंदोश्र

=महेश्वरस्य.

॥१०॥

२ यत्र झटिति शीघ्रमर्थबोधकत्वं सा प्रसत्तिः॥ य

२

सुगमत्वं

रमकृतपादार्बनमसौ॥ ७॥ यदनेयत्वमर्थस्य सार्थव्यक्तिः स्मृता यथा॥ त्वत्सै

अर्थज्ञापकत्वं

न्यरजसालुप्ते सूर्ये रात्रिरंदिवा॥ ८॥ झटिति अर्थापकत्वं यत्र सत्तिः ~~सोच्च~~ सो

च्यते यथा॥ कल्पद्रुमइवाभाति वांछितार्थप्रदो जिनः॥ ९॥ स समाधिर्यद

न्यस्य गुणोन्यत्र निवेश्यते॥ यथाकृष्णसिरसिस्त्रीणां राज्ञः पल्लवितं यशः॥ १०॥

ग्रोतानीव

श्लेषौ यत्र पदानि स्युः स्यूतानीव परस्परं॥ ओजः समासभूयस्त्वं त

त्र प्रसत्तितो विलंबेनार्थबोधकत्वं सार्थव्यक्तिरिति विवेकः प्रसत्तिरेव प्रसादः तदुक्तं रसवतीकंठाभरणे॥ यस्तु प्राकट्यमर्थस्य प्रसादः सोभिधीयत इति = २

३ = तेऽप्रसिद्धाः कुळशिखरिणः कुळपर्वताश्च मकारस्य सयस्य। वमदिशश्च यंसयेवर्त्तते। त्रद्रेकमुत्कर्षं पिदधिरे। आच्छादयंतिस्म। अपिधान तिरोधान पिधानाच्छादनानि चेत्यमरः। अस्मापिरेवके नळंस्त मिशारः कथं धत्तेशाक्ये तेतिस्तयाकुकाः संतो राज्ञोस्तु जबळंस्त मिसारधारणसमर्थं कृत्वा सयज उ रित्यर्थः = ३

ऽप्येष पतिसुंदरं ॥११॥ मुदा यस्योद्गीतं सहसहचरीभिर्वनचरैर्मुहुः कृत्वा हेलोद्धृत धरणिभारं भुजबलं ॥ दरोद्गच्छद्दर्भांकुरनिकरदंभात्पुलकिताश्चमत्कारोद्रेकं कुळशिखरिणस्तेपिदधिरे ॥१२॥ समराजिरस्फुरदरिनरेंद्रकरिनिकरशिरःसरससिंदूरपूरपरिचयेनेवारुणितकरतळोदेवशक्ति ॥१३॥ (मधुरत्वं) सरसोऽर्थपदत्वं यत्तन्माधुर्यमुदाहृतं ॥ (कोमलाक्षरत्वं) अनिष्ठुराक्षरत्वं यत्सौकु-

जयतीत्यध्याहारः २=

१=फणेषुमणयस्तेषां किरणास्तेषामाळीतयास्यूतः प्रोतश्चंचद्देदीप्यमानोनिचोळः कंचुकोयस्यसः एवंविधः देव्याः कुचकलशनिधानस्यरक्षाधिकारी कुंडलीसर्पइवकिमिति अहंजानेइतिशेषः। अत्रार्थस्वपदानांचमाधुर्यंअगाढदयोरसाश्चसवंति। पादेषुनुप्रयमानसमानघ्वनितसरसत्वंबोध्यं=१

मोयमिदं यथा॥१४॥फणमणिकिरणाळीस्यूतचंचन्निचोळः कुचकलशनिधानास्येवरक्षाधिकारी॥ नरसिविचित्रादहारस्फारतामुज्झिहानः कौतिकरसरोजेकुंडली (सर्पः)

निर्मलहारवद्विस्तीर्णतां

(त्यागं)

(पद्मा) (वस्त्राः)

लिन्या॥१५॥ प्रतापदीपांजनराजिरेवदेवत्वदीयः करवाळ एषः॥ नोचेदनेनद्विषतांमुखानिश्यामायमानानिकथंकृतानि॥१६॥गुणैरमीभिः परितोनुविद्धं मुक्ताफळानामिवदामरम्यं॥ देवीसरस्वत्यपिकंठपीठेकरोसळंकारक

कुं ॰ ३

३=एता। श्चित्रादयश्चतस्त्रोपि ध्वन्यलंक्रियाः शब्दालंकाराः ..। स्यादयोर्थालंकाराः कथ्यंते=३

तयाकवित्वं॥ ॥इतिश्रीवाग्भटालंकारे तृतीयः परिछेदः॥ ॥दोषैर्मुक्तंगुणै र्युक्तमपियेनोज्झितं वचः॥ स्त्रीरूपमिव नोभाति तं ब्रुवे लंक्रियोच्चयं॥१॥ चि त्रं[1] वक्रो[2]क्त्यनुप्रासौ[3] यमकं[4] ध्वन्य[5]लंक्रियाः॥ अर्थालंकृतयो[6] जाति[7]रुपमा[8] रूपकं[9] तथा॥२॥ प्रतिवस्तू[10]पमा भ्रांति[11]मा[12]नाक्षेपो[13]थ संशयः[14]॥ दृष्टांत[15]व्यतिरे[16]कौ चाप[17]ह्नु तिं[18]स्तुल्ययोगिता[19]॥३॥ उत्प्रेक्षा[20]र्थांतरन्यासः[21] समासो[22]क्ति[23]र्विभावना[24]॥ दीपकं[25]

कल्प२

तिर्यौ हेतुःपर्यायोक्तिःसमाहितौ परिवृत्तिर्यथासंख्यं विषमंश्च सहोक्तिकः॥
विरुद्धो वसरः सारं संश्लेषश्च समुच्चयः॥५॥ अप्रस्तुतप्रशंसा स्यादेकावल्यनुमापि च॥ परिसंख्या यथा श्लोकैरसंकर एव च॥६॥ यत्रांगसंधि तद्रूपैरनेकैर्वस्तुनां॥ सत्यां प्रसक्तौ तच्चित्रं तच्चित्रं चित्रसंश्रयत्॥७॥ जनस्य नयनस्थान ध्यानरनभिज्ञैस्त्विनः॥ पुनःपुनर्जिनःपीन ज्ञानध्यान धनः सनः॥८॥

३=यत्रेति। यत्र चित्रालंकारे ऽक्षरैः खड्गादिवस्तुकल्पनाकमलहलछत्रादिरचनाक्रियते। अंगैरवयवैः संधिभिः संधानैश्च तद्रूपैःवस्तुरूपैरिति। यद्वा वस्तूनां नगानां च ये संधयस्ते पुतद्रूपाणि तान्येवाक्षराणि कार्याणि तच्चित्रं नामालंकारः स्यात्। क्व सति। प्रसक्तौ अर्थप्रसंगतायां वस्तुललितत्वे च सति। अपुनस्तदपि चित्रं स्यात्। तत् किं। यच्चित्रसंश्रयं आश्चर्यं स्यात्। एकस्यादि...वेत्= ३

१ ...गणः समूहस्तस्यातिशयेनवरकरा रणीयस्यतः ... उद्धौ=१

॥१३॥

षोडशदळपद्मं॥ गोमूत्रिकाच॥ गणनरगणवरकरतस्वरणपरपदशरण
गजनपथकथक॥ अमदनगतमदगजकरयमळंशमभयजयस्यघनवन
दहन॥ ९॥ ॥ एकस्वरचित्रं॥ ॥मूळच्छितिमधः कुर्वन्नपात्रैर्उच्छ्रोगताद्दरैः॥ मरुसैःपक्षेपत्रैः=३

विटैः सेव्यः कुळीनस्यतिष्ठतःपथिकस्यसः॥ १०॥ विडइतिपदादिकारच्युतकं॥

धर्मोधर्मविदः साधुपक्षपातसमुद्यतः॥ गुरूणांवंचनेनिष्ठानरकेयांति पक्षेहेनरकेपुरुषाः १=

२=पथिमार्गेपिपक्षेपथिकस्यपांथस्य=२

१=धर्मंअधर्ममिवविंदंतिते। अन्यत्रधर्माधर्मौविंदंतिते। साधुपक्षस्यपातेनमूळनेसमुद्यतः॥ अन्यत्रसाधूनांपक्षपाते सादाय्ये=१

विडइतिपदादिकारच्युतकं विटइति=२

१= क॥ सुखकारी काकुर्ध्व निर्विशेषो येषां ते ककाकवः। कंको भेद्य वायसाः। केकावाणी अंकश्चि ... येषां ते केकाकाः। केकांकाश्च ते केकिनश्च के
कांककेकिनो मयूराः। कोकाश्च चक्रवाकाः। कंकाश्च केकांककेकिनश्च कोकाश्च कंककेकांककेकिकोकाः। ककाकवश्च ते कंककेकांक
केकिकोकाश्च ते षामेम्। का अद्वितीया कुः पृथ्वी यत्र सः। केन वायुना अनुपलक्षितं कं पानीयं यत्र सः ककः। न कुकुकुक्षितं यत् कं पानीयं त
त्र ओकः स्थानं येषां ते अकुकोकाः सः। काका एव काककाः। अकुकौकस श्च ते काककाश्च तेषां अक्कामातरो यत्र सः। ऋचां वेदांगानां काकूः

डुःखितां॥११॥ वंचने इति पदाद्धिं उत्स्युतकं। वचने इति॥ ककाकुकंककेकांककेकि
कोकैककुः ककः॥ अकुकौकः काककाक्कस्सक्का कुकुककांककु॥१२॥ एकवा
जनं॥ ॥स्रंजन् दिवाकराश्लेषं दधच्चरणडंबरं॥ देवयोष्माकसेनायाः क
रेणुः प्रसरत्यसौ॥१३॥ करेणुरिति पदात्ककारश्च्युतं। रेणुरिति॥ प्रस्फुतौ
द पर्यंवाश्चमुपादाय योन्न रप्रदे॥ संगश्लेषमुखे नौ हि यत्र धक्कौ क्लि रैवे सौ॥१४॥

वकोक्तीः कुकति जल्पति
इति सा काकुः ककः एवं
विधः कः ब्रह्मा सः अ
केयस्य सः स क्का कुक
ककांकः नारा यणः तस्य
कुः पृथ्वी यत्र सः एवं विध
स मुद्रः॥=२

३= स्रंजन्निति। हे देव यौष्माकसेनायाः असौ करेणुः हस्तीजः सरति। किं कुर्वन् दिवाओकाः तोन सह करः श्लेषं श्रुंडा
श्लेषं स्रजन् पुश्चन श्चरणानां आडंबरं दधत्। स्फूलत्वात्। यद्वा च पुनः रणस्य संग्रामस्य डंबरं दधत्। अथ च क का
रच्युत के रेणुपरो अर्थः कार्यः।=२ १= संगं राहु खंडनं श्लेषमुखेन च ...

=१ पक्षे मयोः अश्वस्य नरः मयुरः =१

१ तुरगस्य आननं यस्य सः तस्य किन्नरस्येत्यर्थः वक्षः सः नरस्य =१

नाथ मयूरो नृत्यति तुरंगाननवक्षसः कुतो नृत्यं ॥ ननु कथय मिके लोपि ने मि ह सुखलापी प्रिये कोस्ति ॥१५॥ स्तुतः पार्वति नाम कीर्त्तयन चेत्त्वां ताडयिष्यामि हे मे क्रीडाजेन शिवेति सख्यमनघे किं ते श्मशानः पतिः ॥ नोस्थाणुः किमु कीलको न हि पशुस्वामी नु गोपाग वांदोलाखेलन कर्मणीति विजयागौर्यै गिरः पांतु वः ॥१६॥ तुल्यश्रुत्यक्षरावृत्तिरनुप्रासः स्फुरद्गुणः ॥ अतत्पदः स्यात्लोकानां

१ =तुल्यश्रुति अक्षराणां आवृत्तिः पुनः पुनरावर्त्तनं यत्र सोनुप्रासः कथ्यते =१

॥१४॥

१ =नयूर प क्षेकं सुखं सुखंल[illegible] ति कला पीतं कलाप ने =१

=सेका वाचार्याणां मते सः अतत्पदः स्यात् =१

१=अत्राक्षरानुप्रासः=१

लाटानां तत्पदप्रथ्यासः॥७॥ अर्व्वंकळंकमंगारकरप्रसरहेलया॥ चंद्रश्चंडीरा
अत्र चरणानुप्रासः
निर्माल्यमसिनास्य ९ र्त्तमिहासि॥९॥ न त्वं प्रिया चेच्चकोराक्षि स्वर्गलोकसुखे
न किं॥ त्वं प्रिया यदि न स्या मे स्वर्गलोकसुखेन किं॥१०॥ रणे रणविदो
हत्वा दानवान् दानवद्विषा॥ नीतिनिष्ठेन स्वपाळ्यस्त रियं प्रत्ययासता॥११॥
एकैत्रैपात्रेस्वकळत्रवकैनोत्राम्यतेंबिंबितेमीसमाणैः॥ पश्चोत्पैपौरीघु

१=अत्र किंचिदक्षरानुप्रासः। इदमसमीचीनानुप्रासस्योदाहरणं=१

कश्चिहत्य पसाह॥ ११॥ हेस्पा के स सत्व यादयं स्मिः फलपुष्पधान्यादीनां त्पादिकासता अथवा धान्यकुप्यादीनां=२ अत्र चपदानुप्रासः=२

२ = सदासर्वकालरोरदरिद्रंगछंति तेसदारोरगारे ... यस्य सः तस्य

१५॥

रसैंपुरस्तान्समादकेछि घडुस्तमिपाळेँ॥२१॥स्यात्स्याद्पदवर्णानामावृत्तिः संयुताऽयुता॥यमकं सिन्नवाच्यानामादिमध्यांतगोचरं॥२२॥दयांवकेंदयांचकेंसतां तस्माद्रुवान्वित्तं॥२३॥यत्रास्तेसमुद्रान्सदारोरगारेः॥सदारोरगारेःसभानांगकांतेः॥२४॥द्विषामुद्धतानांनिहंसित्वमिंद्रः॥मुदंक्षोधराणांमुदंक्षोधराणां॥२५॥विश्रांतिरामापरमारणास्यविश्रांतिरामापर

१ = कथंभूतानांधराणांउदंक्षोधराणांउदरऊर्ध्वंक्षोधरंतीतिउदंक्षोधरास्तेषां २

आदिमध्यांतगोचरं = १

हेस दैवते। जोजितराजमान। दैवेन सदवर्तमानं सदैवं यतेजस्तेन अजिनः राजसुमातोयेनसः तस्या मंत्रणे हे स दैवतेनो जितराजमान। अथवा दे अजो जितराजमान। अजो विस्फुरत्तद्दृ इ जितः राजमानस्तस्यामंत्रणे हे अजो जितराजमान। तेरणस्य संग्रामस्य विभादीप्तिः सदैवविभातिशोभते कथं भूतस्य ते। परमारणस्य। शत्रुमारकस्य। किंभाता विभा। अतिरामा। राममतिक्रांता। पुनः किंभूता विभा। परमा उत्कृष्टा। पुनः किंभूता विभा। रामा मनोज्ञा। =१ =अत्र देवगिरेः शिखरे काननं अयतोस्तीति शेषः२

=आदिमध्यगोचरं =१

मारणस्य॥ सदैवतेजो जितिराजमानः सदैवतेजो जितराजमान॥ २८॥ सारं गवयसां निध्यराजिकाननमयतः॥ सारंगवयसां निध्यदारुणां शिखरे गिरे॥ २७॥ आसन्नदेवानरराजराजिरुच्चैस्तटानाभियमंत्रनाद्रौ॥ क्रीडाकृतौ यत्र दिगंतनागा आसन्नदेवानररराजराजि॥ २८॥ अमरनगरस्मेराक्षीणां प्रपंचयति स्फुरत्स्फुरतरुचये कुर्वाणानाबलक्षमरं हसं॥

आद्यंतयमकं — वानरैः शोभते — मध्यांतगोचरयथा — विस्तारयति — स्फुरदेवतरुसमूहे — सैः — बालाय क्षणं

१बलायक्षमरंहो यस्य सः तं रविहास्यमिति भावः=१

=सारंगाः स्वं वयसां नानका नोस्थानमिति शेषः। अथवा रंगाः मृगाः वयोस्तिपक्षिणस्तेषां =२

=अत्र देवगिरेः शिखरे काननं अयतोस्तीति शेषः

=गिरे गिरिनामाख्यस्य रैवतकापरपर्यायस्य ३

31

वाग्भटालंकार १९

॥१६॥

२=हे अवक। अवनीत्यवः स एव अवकस्तस्य संबोधनं हे अवक। रंभारामा कदल्यारामा कु:- सुमि: रामा मनोज्ञास्त्रीतिशेषः। कथंभूता कु: कमलानां आरं श्रोयस्यां सा कुमलारंभा। पुनः किं भूता। कुरबकाबां वृक्षाणां कमला शोभायस्यां सा। अथच। रंभादेवांगनातत्तुल्या: रामा: स्त्रियो यस्यां सा रंभारामा कु: भूमि: अरे अत्यर्थं अस्तीति शेषः। अवकवमलाबकरहितपानीया। पुनः कथंभूता कु: भारामा। सेनेक्षत्रे आसमंतात् रामा मनोज्ञा। पुनः कथंभूता कु: न कुत्सितः रववोयेषां ते अकुरवकाः एतादृशाः कमलाः हरिणायस्यां सा=२

दुहसहसुरैरायांतीनांनरेशानगेन्चहंसुरतरूचयेकुर्वाणानांबेलर्हमरंद

श्लोकावसानमावृत्तिर्यथा। — उज्वलः। — तस्यां।

सं॥२१॥रंभारामाकुरबककमलारंभारामाकुरबककमला॥रंभारा

मांकुरबककमलारंभारामांकुरबककमला॥२२॥हारीतहारीतमतमे

आद्यमध्यमक

षधत्तैसेवालसेवालसहंसमंस:॥जंबालजंबालमलंदधानंमंदार

मध्यमक — नयेनन्याप्तनोदिताशीरितामध्यनसः

मंदारववायुरद्रि:॥२३॥नेमिर्विशालनयनोनयनोदितश्रीरभ्रांत

२=हारीते: पक्षिविशेषे: हारी मनोज्ञ: अथच मंदारैर्वृक्षभेदैः सह वामंदरवो वायुरत्र एतादृशाए वो द्रि:। तं तं विस्तीर्णं सेवालानां सेवालं तस्य मलस्य दृश्या तत्तया। बालंकोमलं जंबालजं[illegible] पं[illegible] जंअलं[illegible] तिशा[illegible] यन दधनं अंभ: पानीयं धत्ते=३

=यदुपांतिके ष्वयहसमीपेषु=२

बुद्धिविस्तवोविस्तवोयि[illegible]क्षयः॥प्राप्तस्तदैतिनगरान्नगराजितत्रसस्तेनवारुजगदेज
गदेकनाथः॥३४॥यदुपांतिकेषु सरळासरळायदन्नचलतिहरिणाहरिणा॥त
दिदंविस्तातिकमंळंकमळंमुदमुत्ययत्रपरमापरमा॥३५॥कांतारन्नमोपिकका
मिनीनांकांतारवावंत्नमतेस्म[illegible]॥कांतारतेरौऽध्वनिवर्त्तमानेकांतारविंदस्य
मधुंत्रवेत्रौ॥३६॥वकारसोहसंयुद्धेधतोल्लासाहसंचैयां॥दैन्यंत्वांसौहिसंप्रा

=कूपानीयंअलंअसथ्यू३

वनसमो=३

सो२

वाग्भट्टालंकार १७

=विगताः दाराः स्त्रियो यस्यां क्रियायां यथास्यात्तथा२

=किंनरैः अदः। सिंधुराणां हस्तिनां उचितानि लताग्राणि यासां ताः एवं विधाः सल्लक्यो यासु ताः एवं विधाः सिंधवो नद्यस्तासु रोचितं शोभितं तत् यथा च कंदरैः राजितं शोभितं। अयच कंदराणि जितागरदुः श्रीयेन तत् एवं विधं गिरिस्तटमुपेत्य गीयते॥=३ ॥ १७॥

अंतयमकं

न्नादिद्विषां सोत्साहसंतति॥३४॥ गिरां श्रूयते कोकिलाकोविदारं यतस्तद्वनं विस्फुर

कोविदारं। मुनीनां वसत्यत्र लोको विदारं न च व्याप्रवेक्ष्य तो कोविदारं॥३५॥

पादद्वयादियमकं३

सिंधुरोचितलताग्रसल्लकी सिंधुरोचितमुपेत्य किंनरैः॥ कंदराजितमदस्तटं गि

रेः कंदराजितहरे स्त्रिगीयते॥३६॥ वसन्नसरोगोत्र जनो न कश्चित्परं सरोगो यदि

राजहंसः॥ गीतं कलं को न करोति सिद्धः स्त्रीलेकलं कोद्भुतकानने स्मि॥३८

=वीन्पक्षिणः दारयति विदारं२

=सरोगः सहतीति सरोगः२

=रोगसहितः२

पादद्वयांतयमकं

ऊऊ: वसंते सरसीं नवारणां बभुः पिकानां मधुरा नवारणाः ॥ रसं च कामो हनकी विदारकं विलोकयंतीव कुलान्विदारकं ॥ ३ ॥ वरणाः प्रसूननिकरा वरणा मलिनां वहंति पटलीमलिनां ॥ तैरवः सदा त्रिशिखिनौ तरवः सरसं स्वनौति निकटे सरसः ॥ ४ ॥ यथा यथा द्विजिह्वस्य विभवः स्यान्महत्तमः ॥ तथा तथास्य जायेत स्पर्द्धयेव महत्तमः ॥ ५ ॥ दास्यति दोस्य कोपादास्यति

= अलिनां भ्रमराणां ३

= आस्यमेतान् क्षिपति

= मोहनस्य सं... सोगस्य कं... वितजानती ... कुला न्विलोकयंती ... विदारय ती ति विदारकं ... रनत्राप ॥ ४ ॥ पितु सवरसं: ... पुत्रं वधार्थं ... धा ५

35

मध्यांतप्रमर्दे

स्तीति कर्करान्नत्रोपं॥ स्रवंति स्रवति ह्येन थोस्रवति मितस्तैनबहुचक्रचैं॥४०॥ कुळति
नदीसमूहे
मिष्सयाद्द्रकरेणूनां नदीयव्यति॥ नदीव्यतिकरेणूनां प्राणिनां नगणनां
इदानीं वर्णावृत्तिरोदाह्रियते
पिका॥४१॥ गां गां बुधवलं गांगास्रोमुमुक्षुध्यानगोचरः॥ पापार्त्तिहरणायास्तु
असंयुतवर्णावृत्तिः
संसज्ञानौं जिनः सतां॥४२॥ जगदात्मकीर्त्तिशुभ्रं जनयन्नुद्दामधाम दोः
परिघः॥ जयति प्रतापपूषा जयसिंहः क्ष्माभृदधिनाथः॥४३॥ मांमा माका

= संयुतासंयुतवर्णावृत्तिः

२ = सक्रियस्य सचेतनस्य मनुष्यादेः असक्रियस्य अचेतनस्य पर्वतादेः तावद्धीने भिल्लादे
त्रस्ता र्भकादिषु सीतबालकादिषु विशेषतो रम्या = २

३ = बर्हावल्याबकुलास्फाराचासौ कांतिश्च त सौरो चंतीतां : ३

२ = एकादीनजातिः अपरा वस्तुजातिः २ नराअ ऐक जातिः आदि शब्देन गवादिनाति ज्ञेय

आदृयते
रयते रामा सा सामुदितमानसा ॥ यायाम दारुणछाया नाना हेलामयानना ॥ ४४ ॥
स्वभावोक्तिः पदार्थस्य सक्रियस्याक्रियस्य वा ॥ जाति र्विशेषतो रम्या हीनत्रस्त
र्भकादिषु ॥ ४५ ॥ बर्हावलीबकुलकांचिरुच्चो विचित्रकूर्द्वचचारुचितचारु
दुकूललीला ॥ कंठी गुंजाफलग्रथितहारलताः सहेलं खेलं खेलगतयोऽत्र
वनेचरा बर्यः ॥ ४६ ॥ आरत्तनिचघोरणि भीसणवअणुक्करोकुरंगछि ॥ उल्ल

= आरक्ते च घोरणि भीषणवदनोत्कर : १ = सविलासगतयः २

= रे कुरंगाक्षि सीते १

तिः

= उल्लसित विंशति भुजवन नाविनिवेशा : १

37

वाग्भटालंकार १९

२=प्रत्ययाश्च अव्ययाश्च तुल्यार्थाश्च समासाश्च तैः। प्रत्ययैर्वत्यादिभिः। अव्ययैरिवादिभिः। तुल्यार्थैरनुकरोतीत्यादिभिः। समासे बहुव्रीह्यादिभिः॥२

॥१९॥

सिरवीसप्फुरंणाबिणिवेसो दसमुहो एसो॥४७॥उपमानेन सादृश्यमुपमेयस्य यत्र सा॥प्रत्ययाव्ययतुल्यार्थसमासैरुपमा मता॥४८॥गत्या विभ्रममंदया प्रतिपदं या राजहंसायते॥यस्याः पूर्णमृगांकमंडलमिव श्रीमत्सदैवाननं॥यस्याश्चानुकरोति नेत्रयुगलं नीलोत्पलानि श्रिया तां कुंदाग्रदतीमुग्रसेनतनयां जीमतीं पातु वः॥४९॥चंद्रवद्वदनं यस्या नेत्रे नीलोत्पले इव॥पंकबिंबं हसत्योष्ठः

य २

=उग्रसेनकन्यां

प्रत्ययोपमा

अव्ययोपमा

तुल्यार्थोपमा

समासोपमा

नेमिनाथः

प्रत्ययोपमा

अनुकरोति

=तुल्यार्थोपमा१

=अव्ययोपमा१

=पुष्पधन्वा मदनस्तस्य धनुरिव भ्रुवौ यस्याः सा तस्याः इति समासोपमा १

=अन्वयोपमा २

=मदभरित मानसस्यापि १ = निरंतरं =दोषाकरस्य १

पुष्पधन्वधनुब्भुवं ॥ ५० ॥ मअभरिअमाणसस्स वि निच्चं दोसाअरस्स ससि

शशिन इव तव सति तस्याः मुखं संकोचितं सुभग कुमुदमिव = ते न मत वीत

सिणुव्व ॥ तुह विरहे तीइ मुहं संकुइअं सुहअ कुमुअं व ॥ ५१ ॥ तण्ण मह वीय

रागं जिनेंद्र इंदु लिं ते तर कषाय यस्य मनः इव शरीरं मनः शरीरमिव =सु

रायं जिणंदमुद्दं लिं अदिट्ठयरकसायं ॥ जस्स मणं व सरीरं मणं सरीरं व सु

प्रसन्नं

पसण्णं ॥ ५२ ॥ ये देवस्य वतः पादौ स्वत्पादाविवाश्रिताः ॥ ते लभन्ते द्रुतां स्व

आलिंगन

व्यां श्रियं तं इव शाश्वती ॥ ५३ ॥ आलोकनं च वचनं च निगूहनं च यासां स्मर

=पुरुषा इव १
२ =ये नराः अत्र पादयोः पादयोरेवोपमानं ते च नराणा
तेषामेवोपमानं इयं अन्योन्योपमा २

=इयं उपमेयोपमा । अथवा अ न्योन्योपमा ३

२=अत्र एकस्यामसैस्त्रिकोपमान योगात्तदुपमानसमुच्चयोपमेयं२

=अंगइति कोमलामंत्रणे१

न्नमतव सरसंकरास्यं॥तासांकिमंगपित्रितास्यपुरीषपात्रंगात्रंविचिंत्यसु
दृशांननिंराकुलोऽसि॥५४॥कलेवचंद्रस्यकलंकमुक्तामुक्तावलीवोरुगुणा
प्रपन्ना॥जगत्त्रयस्याभिमतंददानाजैनेश्वरीकल्पलतेवमूर्त्तिः॥५५॥वि
भिन्नलिंगंवचनानोतिहीनाधिकांचता॥निबध्नंतिबुधाःकापिलिंगभेदं
तुमेनिरे॥५६॥हिमवत्कीर्तिर्धवळाचंद्रकळेवातिनिर्मळावाचः॥धांसस्ये

=निराकुलःसुखीकिंनास्ति यमुपमेयानांआलोकना नांसमुच्चयोपमा२

=हिममिवकीर्त्तिरित्यत्रलिंग भिन्नाएवंनकर्त्तव्यं१

=चंकळेवातिनिर्मलावाचःइत्यत्रविभिन्नवचनाएवंनकर्त्तव्यं१

=अथोपमायांदोषानाहविद्वांसस्तामुपमांउपमेयात्पृथग्लिंगवचना
ननिबध्नंति।चपुनःअतिहीनाधिकांअतिहीनांअत्यधिकांचननिब
ध्नंति।क्वचिद्बुधालिंगभेदंमेनिरेमन्यतेस्म।२

=धांक्षस्येवेतिकाकस्यव दाक्ष्यंधूर्तत्वं।एवंनकर्त्तव्यं।अत्रहीनोपमा१

=अत्रश्लोकेहीनोपमादर्शिता॥२ =अत्राश्लेविसोश्योपमाफेनपिंडस्यशंखोपमा उमरणाचोपमानेविशेषणंनास्तिअतोविशेषणही नोपमाइत्यमपिनकर्त्तव्यं॥२

=नत्वरववक्षःविपुलमत्रा धिकोपमाएवंनकर्त्तव्यं॥ ३॥२

ववदास्यंनसइववहतेविपुलं॥५७॥शुनीयंगहदेवीवप्रत्यहंप्रतिभासते॥ख
द्योतइवसर्वेप्रतापश्चविराजते॥५८॥सफेनपिंडःशौढोर्मिरद्धिःशाङ्गीवशंख
भृत॥श्योतन्मदःकरीवर्षन्विद्युत्वानिववारिदः॥५९॥मुखंचंद्रमिवालो
क्यदेवाह्लादकरंतव॥कुमुदंतिमुदास्त्रीणिस्त्रीणमिथ्यामसंपदां॥६०॥नि
जजीवितेशाकरनागस्तस्ततपंकयःशुशुभिरेसुरते॥[illegible]कुपितस्मर[illegible]

अत्राधिकोपमादर्शिता॥

=कुमुदंतीत्यत्रप्रत्ययेनोपमादर्शिता॥२ स्त्रीणामिथ्यात्वसंपत्त्येषांतेषांपुरुषां॥अत्रमुखचंद्रयोलिंगभेदाद्दोषोयं॥२

१=सरोजं नपुंसकं । हकुसत्री लिंगा । अत्र लिंगभेदस्य समासेन तिरोहितत्वाद दोषः समासोपमायो लिंगभेदः १

नार्यो ॥

प्रहितबाणगणव्रणजर्जरा इव सरोजदृशः ॥ ६१ ॥ हस्ताग्रविन्यस्तकपोलदेशा

नयनस्रवदश्रु समदेः ।

मिथो मिलत्कंकणकुंडलश्रीः ॥ सिषेच नेत्रस्रवदंबुधारैर्दोः कंदलीकाचिदव

नेमिना थ ।

स्यनाथा ॥ ६२ ॥ बकुवीरेप्पसावेकोयदुवंशोद्भुतोभवत् ॥ किं केतक्यां दला

नि सुः सुरस्त्रीण्यखिलान्यपि ॥ ६३ ॥ रूपकं यत्र साधर्म्यार्दर्थयोरभिदा

भवेत् ॥ समस्तं वा समस्तं वा खंडं वा खंडमेव वा ॥ ६४ ॥ कीर्णांधकाराल

१=समस्तं समाससहितं असमस्तं असमासं खंडमिति एकवयवं । समस्तासमस्तरूपप्रकारद्वयमुक्तमपि खंडाखंड रूपाद्विप्रकार । =१ न समदृशः ।

=अत्र यदुवंशः पुल्लिंगः । केतकी स्त्रीलिंगा । वीराः पुंसि दलानि क्लीबे । नेमिश्चैकः । सुरस्त्रिदलानि बहूनि । एवं च प्रतिवस्तूपमायां लिंगवचनभेदादूषणं न भवति =२

=दोः केदली तुनवल्ली । अत्र दोः पुल्लिंगः । केदली स्त्रीलिंगा । अत्र लिंगभेदस्य समासेन तिरोहितत्वान्न दोष इति विचितः । अयं रूपके लिंगभेदः २

=उपमोपमेययोः २

=अत्रोपमानस्य समासकरणात्समस्तस्यापि प्राची धर्मस्य कथनात्सर्वविशेषणानामपि तुल्यत्वाच्चेत्यत्र अखंडः । इदं समस्ताखंडरूपकं =१

अमरु० १

कराङ्गमानामिहांस्युलूकध्वनिपेऌतानि ॥ निबद्धतारास्थिमणिः कुतोऽपि ॥ निंद्रा पिंद्राचीव्यचरद्द्धानामहांस्यूलूकध्वनिफेत्कृतानि ॥ ९५ ॥ संसार एष कूपसलिलानि विपत्तिजन्मदुःखानि ॥ इह धर्म एव रज्जुस्तस्मादुद्धरति निर्मग्नान् ॥ ९६ ॥ [illegible]ं मुखेन नयनेन रुचिं स्फुरत्सिलमाब्जमिव नासिकया ॥ नववर्णिनी वदनचंद्रमसस्तरुणा रसेन युगपत्पिपपुः ॥ ९७ ॥ ज्योत्स्नया धवलीकुर्वन्नुर्वीं सकुल्पपर्वतां ॥ निद्राविलासकमळमुदेति स्म निशाकरः ॥ ९८ ॥

१ = निशापिशाच्या ॥ २ = रात्रिव्यंतरा ॥ अत्र सादृश्यं ॥ २

२ = तस्माच्च कूपात् ॥ अत्रापि सादृश्यं दर्शितं ॥ ३

= अत्राग्रसमस्ता खंडरूपकालंकारः संसारे अखिलकूपस्यारोपणात् ॥ = ३

२ = नवश्चासौ वर्णश्च नववर्णः सोऽस्यास्तीति नववर्णिनी ॥ अत्र नववर्णिनीवदनचंद्रमस इत्यत्र समासकरणात् समस्तं ॥ चंद्रस्य धर्मो न क्वचित् प्रतिपादित इति खंडं ॥ तदिदं समस्तखंडरूपकं २ =

सा...ह्यालंकार २२

॥२२॥

१=इवादीनां अव्ययस्य यत्तुल्यार्थसमासानां अनुसत्तौ सत्यां अग्रहणे सति यत्र वस्तुनः प्रतिवस्तुना सह साम्यं प्रतीयते सा प्रतिवस्तूपमा स्यात्॥ १=

अनुप्रासात्तार्विवादीनां वस्तुनः प्रतिवस्तुना ॥ यत्र प्रतीयते साम्यं प्रतिवस्तूपमा तु
सा ॥६९॥ वस्त्वन्यन्यत्र कुत्रापि तत्तुल्यस्यान्यवस्तुनः ॥ निश्चयो यत्र जायेत भ्रां
तिमान्स स्मृतो यथा ॥७०॥ बैंकुवीरेप्यसावेको यदुवंशोद्भुतो भवत् ॥ किं के
तक्यां दलानि स्युः सुवर्णीण्यखिकान्यपि ॥७१॥ हेमकमलं ति वयणे णयणे
णीलुप्पलं ति पयसाहिथा ॥ कुसुमं ति तुज्झ हसिरं ॥ णिबडइ भमराण रिंछोली
॥७२॥ उक्तिर्यत्र प्रतीतिर्वा प्रतिषेधस्य जायते ॥ आचक्षते तमाक्षेपमलंकारं

प्रतिषेधाय १

=हेमकमलमिति भ्रान्त्या ... भ्रान्तिमानलंकारः २

=अस्य व्याख्या प्राग्वत् प्रतिवस्तूपमालंकारः ३

२=नीलोत्पलमिति भ्रान्त्या

१= तस्य द्विपेंद्र श्रीकलशनामा अनेनैरावतस्य प्रतिषेधः प्रतीतिः=१

२

= जयसिंहनरेंद्रः

बुधा यथा॥७३॥ इंद्रेण किं स यदि कर्णनरेंद्रसूनुरैरावतेन किमहो यदि तद्द्विपेंद्रः॥ दंभोलिनाप्यलमलं यदि तत्प्रतापः स्वर्गोप्ययं ननु मुधा यदि तत्पुरी सा॥७४॥ यस्यास्ति नरकक्रोडनिवासो रसिकं मनः॥ सोस्तु हिंसानृतस्तेयतत्परः सुतरां जनः॥७५॥ इत्थं तिजैघा किं निकुणं तिकरुणा खण्पिजे णेव॥ तेघणजुरखा बणरा इति धणं मरण समय ए वि॥७६॥ इदमेतदिदं वेति साम्या हिंसा यः॥ हेतुर्न निश्चयः सोपि निश्चयान्तः स्मृतो यथा॥७७॥ किं केत्रापात्रैः

१= तत्पुरी अणहिल्लपत्तनाभिधा अनेन स्वर्गस्य प्रतिषेधः प्रतिपादितः।३

= नरकस्य निरयस्य क्रोड उत्संग तत्र वासो। एतेन हिंसादिनरकत्वमिति निषेधः सूचितः।=२

= ददति २

१= सोपि निश्चय एव हेतुर्निश्चयान्तः स च निश्चयालंकारः निश्चयः अनेयस्य सः=१

२= तेन राज्ञा मरणसमयेपि किं धनं ददति।

अपितु नेत्यर्थः। अत्र काकुर्निषेधः।=२

वाग्भटालंकार२३

१८

॥२३॥

१८

=जयसिंहः।३

३=आः ज्ञातं अत्र संशयालंकारस्यैव ।।२।। निश्चयांताख्यो ऽलंकारः।३

२=एषः जयसिंहः ।। निश्चयांतोदाहरणं २

प्रतिपक्षलक्ष्म्याः किंवा प्रतापानळ धूम एषः ॥ दृष्ट्वा मवत्पाणिगतं कृपाणमेवं कवीनां मतयः स्फुरंति ॥७॥ नाइंद्रः स एष यदि किं न सहस्रमक्ष्णां लक्ष्मीपतिर्यदि कथं न चतुर्भुजोसौ ॥ ॥ आः स्यंदन ध्वज घतो द्धुरताम्रचूडः श्री कर्णदेवनृपसूनुरयं रणाग्रे ॥ अन्वयस्थापनं यत्र क्रियया स्वतदर्थयोः ॥ तं दृष्टांतमिति प्राज्ञ रलंकारं मनीषिणः ॥ ८॥ पतितानां संसर्गं त्यजंति दूरेण निर्मळा गुणिनः ॥ इति कथयन् जरतीनां हारः परिहरति

=कर्तव्यनं३

३=स्वतदर्थयोः उपमानोपमेययोः दृष्टांतदार्ष्टांतयोर्वा=३

=अयम् प्रथमपादद्वयेमुख्यार्थः दृष्टांतः ।२

१८

॥२३॥

१८

कुचयुगलं॥८१॥केनचिद्यत्र धर्मेण द्वयोः संसिद्धसाम्ययोः॥ भवत्येकतराधिक्यं व्यतिरेकः स उच्यते॥८२॥ अस्त्यस्तकपोरुगुणाज्जयसिंहदेव पृथ्वीपतेर्मृगपतेश्च समानभावः॥ किं त्वेकतः प्रतिभटाः समरं विहाय सद्यो विशन्ति वनमन्यमशंकमानाः॥८३॥ नैतदेतदिदं ह्येतदिति रूपकपूर्वकं॥ उच्यते यत्र सादृश्यादपह्नुतिरियं यथा॥८४॥ नैतन्निशायां सितभूविसेषमंधीकृतालोकनमंधकारं॥ निशागमप्रस्थितपंचबाणसेनासमुत्थापितएषरेणु॥८५॥

राजभूरेरो

२ अन्येमृगपतिं अशंकमाना: सेतःवनेविशंतीत्यर्थः।२

२=सितास्तीक्ष्णा एवं विधायाः सत्ययस्ता[illegible]एतावता निबिडं।=२

३= अत्र दृश्यत इति वर्तमानकालक्रियासंबद्धता उभयत्रापि सूर्यस्य गुरोश्च तुल्यक्रियता दर्शनात् तुल्ययोगितारव्योलंकारः। =३

२= साधुवर्त्मनां शोभनमार्गाणामन्यत्र सज्जनादिमार्गाणां =२

सदृशं कर्त्तुं

=तमसा अंधकारेण पक्षे अज्ञानेन=२

उपमेयं समीकर्त्तुमुपमानेन योज्यते॥ तुल्यैककालक्रियया यत्र सा तुल्ययोगिता॥ ४६॥ तमसा लुप्यमानानां लोकेस्मिन्साधुवर्त्मनां॥ प्रकाशनाय प्रस्तुतास्तानोस्तव च दृश्यते॥ ४७॥ कल्पना कोपि चिदौचित्यायत्रार्थस्य सतोन्यथा॥ द्योतितै वादिभिः शब्दै रुत्प्रेक्षा सा स्मृता यथा॥ ४८॥ नमस्तलेकिंचिदिवप्रविष्टाश्च का शिरैवं द्रस्विमोहाः॥ जगज्जिलिह्यहसतः प्रमोदादंताइव ध्वांत निशाचरस्य॥ ४९॥ निक्षिप्यार्थमन्यार्थन्यासो व्याप्तिपुरःसरः॥

=चंद्रकांत्यंकुराः=२

३= इवादिभिः शब्दै द्योतिता प्रकटीकृता। आदिशब्द ग्रहणात् जाने शंके ध्रुवं मन्ये प्रायः खलु बत एव च॥ नन्विनापतितुल्योशाउत्प्रेक्षा रूपकं विदुः॥ =३

॥२४॥

२=गिरां वाचां प्रचारः व्यक्तिः अपरः प्रचारः प्रसिद्धिर्यस्यासौ अपरप्रचारः १=अथ श्लेषोदाहरणं=१

कथ्यते र्थांतरन्यासः श्लिष्टोऽश्लिष्टश्च सद्विधा ॥ ८० ॥ रौणत्वमवर्णामसिता बुस्सा सांगिरां प्रचारस्त्वपरप्रकारः ॥ बफ्त्व पानाम्मधुनो व धूर्नामवितनीयो हि सुरानुस्तावः ॥ ८१ ॥ शुंडादंडैः कंपिताः कुंजराणां पुष्पोत्सर्गं पादपाश्चारुवक्तुः ॥ स्तब्धाकाराः किं प्रयच्छंति किंचित्क्रांता यावल्लोक्यते वृत्तरां कः ॥ ८२ ॥ उच्यते वक्तुमिष्टस्य प्रतीतिजननक्षमं ॥ स धर्मो यत्र वस्तूनां समासोक्तिरियं यथा ॥ ८३ ॥ स्निंतयति न च तत्तल्लतां याति न जातिं न केतकिं कमते ॥ कमलता

पुष्पसोचनै

३ मदिरा प्रभावः देवप्रभावश्चेति श्लिष्टत्वं=२

=नामांतरेणान्योक्तिसैषा=२

१=कस्मिंश्चिन्मनःप्रियायां रतायां सख्याः शोकं कुर्वतीं सखीं आह मधुकरेत्यादि ॥ २५ ॥
एतावतालं अन्यस्त्रीविधुरमस्व। सा देव वदनाकथमिल्लती सुकसेवाती ॥=१

द्रुमस्य

लग्नमनामधुपसुवाकेवलंकणतिाछ मधुकरमाकुरु शोकं विवरकरीर कुसुमेषु॥घनतुहिनपातदलिताकथंनु सामाल्लतीमिल्लति॥७५॥विनाकारणसद्भावं यत्र कार्यस्य दर्शनं॥नैसर्गिकगुणोत्कर्षसौवनात् सा विभावना॥७६॥अनध्ययनविद्वांसो निर्द्रव्यपरमेश्वराः॥अनलंकारसुभगाः पांतु युष्मान् जिनेश्वराः॥७७॥आदिमध्यांतवर्त्येकपदार्थेनार्थसंगतिः॥वाक्यस्य यत्र जायेत तदुक्तं दीपकं यथा॥७८॥जगुस्तव दिवि स्वामिन् गंध

२=एकपदार्थेन क्रियालक्षणेन कारकलक्षणेन वा=२

१=अत्र जगुरिति क्रियापदं आद्यावस्थि उभयत्रापि संबद्धं अतो दीपकं मध्य क्रियापदान्त्य क्रियापदं सर्वत्र संबध्यते=१

50

अथ बहुक्रियायोगे दीपको दाहरणं दर्शयति विराजंत
इति निशीति कारक दीपकं॥

र्वाःपावनं यत्र॥ किंनराश्च कुब्जाद्रीणां कंदरेषु मुदं मुदा॥ १०॥ विराजंते तमिस्त्रा
णि द्योतंते दिवि तारकाः॥ जांति ताः कुमुदश्रेण्यः शोभंते निशि दीपकाः॥ यत्पुण्य
वस्तूनो व क्रुमुत्कर्षमसं प्राप्यं युद्ध्यते॥ तदंत्यति राया ख्यं तमलंकारं बुधा य
था॥ १०१॥ चंद्रारिता रितरूणीश्च सिता निळेन संम्र च्छितो मिमि हो दधि पुलिन ३
तीरा॥ अंतर्लुठद्गिरिपरस्परशृंगसंगघोरारवैर्धुररिपोरपयाति निद्रा॥ १०२॥
एकदंडानि सप्तसु यदि छत्राणि पर्वते॥ तदोपमीयते पार्श्वमग्धिस्सप्तफणः प

=पार्श्वनाथस्य मस्तकम्=१

=विषसहोदर:३ २=कंठाभ्यंतरघोलितम धुरस्वरं यथा भवति=

णी॥१०३॥यत्रोत्पादयतः किंचिदर्थं कर्तुः प्रकाश्यते॥तद्योग्यतायुक्तिरसौ हेतुरुक्तो

बुधैर्यथा॥१०४॥उव्वणसम्मनुम्मत्तातत्तां विरहेण कुणइ नाहस्स॥कंठब्भंतर

घोलिरमहुरसरं बालिआ गीअं॥१०५॥विससोअरो मयकोकेयत आसाइ आ

गओ पवणो॥ जायपलासो सिहरी पहिए मारिंति ते इण्हिं॥१०६॥अतत्पर

तया यत्र कल्प्यमानेन वस्तुना॥विवक्षितं प्रतीयेत पर्यायोक्तिरियं यथा॥१०७॥

लसैन्यवाहिनि वहस्यमहाहवेषु द्वेषः प्रभो रिपुपुरंध्रिजनस्य वासीत्॥१

१=अत्र रिपवो मारिता इति विवक्षितं तन्न साक्षान्न प्रतीयते। तत्साक्षान्न प्रतीयते। अतोतत्पर

तया अत्र कल्प्यमानेन द्वेषेण राज्ञः पौरुष प्रतीयते। पौरुषस्य तु साक्षादनुक्तत्वादतत्प

रता=१

= शिखरी वृक्षः किंभूतः शिखरी जातपलाशः जातान्युत्पन्नानि पलाशानि पत्राणि यस्मिन्स तथा। अन्यत्र जातपलस्य मांसस्य आशा अभिला षो यस्य स तथा ३

२=यत्र कार्यस्य आरंभे प्रारंभे एव दैवात्कारणांतर संपत्तिर्जायेत तत्समाहितं=२

=मेघगर्जनतः सौधशिखी कूजा चेत् तस्य ... ल्लंतं सत्वरगमनं उत्कंठिता जो नेति भावः उत्कंठादिकार्यं मेघगर्जनं शिखी कूजनं कारणं

कः खुरैर्णावकुळरेणुततिं चकार तां संजहार पुनरक्षजलैर्यदन्यः॥१०८॥ कारणांतरसंपत्तिर्दैवादारंभ एव हि॥ यत्र कार्यस्य जायेत तज्ज्ञायेत समाहितं॥१०९॥ मनस्विनीवल्लभवेश्मगंतुमुत्कंठिता यावदभून्निशायां॥ तावन्न वां सोधरधीरनादप्रबोधितः सौधशिखी चुकूज॥११०॥ परिवर्त्तनमर्थेन सदृशाऽसदृशेन वा॥ जायते र्थस्य यत्रासौ परिवृत्तिर्मिता यथा॥१११॥ स्फुरत्प्रदीपांतर्गतव्यालफणामणीनां प्रसभं निरुद्धासितस्तत्पुत्तत्तैः॥

=परिवर्त्तनं परावर्त्तः यदि निमयस्तस्यार्थः३

अत्र प्रदीपस्थाने फणामणयः गृहस्थाने गुहाः प्रदीपयुक्तगृहेण सदृशस्य फणमणिदीपितगुहात्वलक्षणस्यार्थस्य परार्थस्य परिवर्त्तनग्रहणात्सदृशपरिवृत्तिरियं=९

१ दत्त्वा

॰ जग्रप्रहारसदृशानि दुःखानि जीवितव्येन सदृशमतोऽसदृशापरिवृत्तिः ॥=॥

णिग्रहणि मुक्त्वा गुहासु त्रोते वदयातिवर्गः ॥११२॥ दत्त्वा प्रहारं रिपुपार्थिवानां
जग्राह यः संयति जीवितव्यं ॥ अंगारसंगीव तदंगनानां मादाय दुःखानि ददौ
स दैव ॥११३॥ यत्रोक्तानां पदार्थानामर्थाः संबंधिनः पुनः ॥ क्रमेण तेन ब
ध्यंते तं यथासंख्यमुच्यते ॥११४॥ मृदुभुजलतिकास्यां रोणि मानंदध
त्यावरणकमलसासा वारुणा चानने न ॥ बिसकिसलयपद्मान्यात्तल
क्ष्मीणि मन्ये विरहविपदि वैरात्तन्वते तापभंगे ॥११५॥ वस्तुनोर्यत्र सं

२=उग्रसेननृपो राजीमतीनाम पुत्रीअनयह णोद्यतामित्याह। छेदमित्यादि। अत्र शरीरस्यातिसुकुमारत्वेन व्रतस्य चासंतक्लेशदायित्वेन संबंधोन संभवतीति भावः=२

बंधमनौचित्येन केनचित्॥ असंस्तायं वदेद्वक्ता तमाहुर्विषमं यथा॥११६॥ क्वेदं तव वपुर्वर्त्सकदलीगर्भकोमलं॥ क्वायं राजीमति क्लेशदायी व्रतपरिग्रहः॥११७॥ सहोक्तिः सा स वेद्यत्र कार्यकारणयोः सह॥ समुत्पत्तिः कथाहेतोर्वक्तुं तज्जन्मशक्तितां॥११८॥ आदत्ते सहयशसा नमयति सार्द्धं मदेनु संग्रामे॥ सह विद्विषां श्रिया सौ कोदंडं कर्षति श्रीमान्॥११९॥ आपाते हि विरुद्धत्वं यत्र वाक्येनं तत्त्वतः॥ शाब्दार्थकृतमाभासौ तिसे विरुद्धः स्मृतो

३=तयोः कार्यकारणयोर्जन्मि उत्पत्तिस्तत्र शक्तिस्तस्या भावस्तत्तां वक्तुं=३ २=अत्र राज्ञः पौरुषाधिक्य दर्शनाय झटिति करणेन कार्यकारणयोः सहभाव उक्तः=२

=आपाते षडन माजेरमानेर

=सुस्तु वर्मकवचं यस्य सतेन=

अथार्थकृतविरोधोदाहरणमेतत्त्वयसिंहेन=१ ४

१=उदाहरणं।। दुर्वारेति।। जयसिंहराज्ञा अजरा विषयायां याद्बसैन्ये अचैतन्ये कृते सति क्षणांतरे विष्णुः श्रीनारायणः संज्ञां चैतन्यं अवाप्य पुनरेव युयुधे संग्रामं चकार=१

यथा।।१२०।। दुर्वारबाणविसरेण सुवर्मणापि कोनेन राज्ञ्य यतु र्वापि च धीवरेण।
त्रैलोक्यर्थिषु प्रतिरणं स्खलितेषु तेन संज्ञामवाप्य युयुधे पुनरेव विष्णुः।।१२१।।
येनाक्रांतं सिंहासनमरिस्त्रीच्छिरांसि विनतानि।। क्षिप्ता युधिष्ठिरपंक्तिः
कीर्तिर्याता दिगंतेषु।।१२२।। यत्रार्थांतरमुल्लेखं संसर्वरूपलक्षणं।। त्रैस्तु
तार्थस्य संज्ञोक्तो बुधैरेवसरो यथा।।१२३।। स एष निश्चयानंदः स्वैर्बंदतम
विक्रमः।। येन नक्रं चरः सोपि युद्धे बर्बरको जितः।।१२४।। यत्र निर्द्धारिता

=निश्चयरूपं आनंदो यस्य सः।२

=सः एष जयसिंहः२

वर्ण्यविषय

१= येन जयसिंहराज्ञा सोपि प्रसिद्धोपि बर्बरको नाम नक्तंचरो राक्षसरूपो युद्धे संग्रामे जितः। कथंभूतो बर्बरकः। निश्चयरूपं आनंदो यस्य सः। पुनः कथंभूतः स्वच्छंदतमविक्रमः अतिशयेन स्वच्छंदविक्रमो यस्य सः। अत्र जयसिंहो यद्विप्रसिद्धस्य बर्बरस्य राज्ञो जयकारित्वेन उपलक्षणेन ज्ञायते इत्येव सरोयं।=१

२=तेन तेन मिनाम स्वार्थिषु जरासंधप्रत्येषु स्खलितेषु सत्सु काकुत्थ तेन तेन द्वयो बारबाणस्य विसरो यस्य सः कवचं यस्य सुवर्मा स्यादिति विरोधः। अथ च विरोधपरिहारः। दुर्वारो बाणविसरो यस्य तेन। एवं सर्वत्र विरोधपरिहारो ज्ञेयः। स्नायं विरोधालंकारः=२

२=अथ च यत्र न मवेत्तेः स च घोष शमस्य न स्यकर्त्ते शब्दविरोधः। तत्र रिहा रामबुद्धिरिहेन

।।२९।।

सौरास्सौ संसा संतते स्सततः॥ निर्धार्यते यथाऽऽख्यातैस्सौरमिति कथ्यते॥१२५॥
संसारे मानुष्यं सारं मानुष्यके च कौलीन्यं॥ कौलीन्ये धर्मित्वं धर्मित्वे चापि
सादयं॥१२६॥ पदैस्तैरेव सिन्नैर्वा वाक्यं वक्त्यैकमेव हि॥ अनेकथमर्थं
यत्रासौ श्लेष इत्यच्यते यथा॥१२७॥ आनंदमुल्लासयतः समंतात्करैरर
संतापकरैः प्रजानां॥ यस्योदये स्तोप्सम वाप्य राज्ञो जग्राह वेलां किल सिं
धुनाथः॥१२८॥ कुर्वन् कुवलयोल्लासं रम्यां स्तोजश्रियं हरन्॥ रेजे राजा

= करैः दैः पक्षे किरणैः॥३
= वेलां समयं पक्षे मर्या
= राजा पि पक्षे चंद्रोऽपि = १

= सिंधुनाथो नाम राजा पक्षे समुद्रः १
= कोः पृथ्वी वलयस्य मंडलस्य उल्लास
स्तं कुर्वन् पक्षे वलयानां उल्लासः
तं कुर्वन् = १
= रम्यां मनोज्ञां स्तोजराज्ञः श्रियं हरन्
पक्षे रम्या चासौ अंभोजश्री स्तां हरन् = १

जय सिंहस्य

१=निशांतेगृहेपक्षेप्रभातेनतएवतच्चित्रे=१

पितं चित्रं निशांतेकांतिमत्तया॥२९॥ एकत्र यत्र वस्तूनामनेकेषां निबंधनं॥ उत्कृष्टापकृष्टानां तं वदंति समुच्चयं॥३०॥ अणहिल्लपाटकं पुरमवनिपतिः कर्णदेवनृपसूनुः॥ श्रीकलशनामधेयः करी च जगतीह रत्नानि॥३१॥ ग्रामे वासो नायको निर्विवेकः कौटिल्यानामेकपात्रं कलत्रं॥ नित्यं रोगः पारवश्यं च पुंसामेतत्सर्वं जीवतामेव मृत्युः॥३२॥ प्रशंसा क्रियते यत्र प्रस्तुतस्यापि वस्तुनः॥ अप्रस्तुतप्रशंसां तामाहुः कृतधियो यथा॥३३॥ स्वैरं

श्री

विरहेति स्वैरं शेते स्वैरं च जल्पति ॥ भिक्षुरेकः सुखी लोके राजचौरभयोज्झि-
तः ॥ ३४ ॥ पूर्वपूर्वार्थवैशिष्ट्यनिष्ठानामुत्तरोत्तरं ॥ अर्थानां या विरचना बुधै-
रेकावलीमता ॥ ३५ ॥ देशाः समृद्धनगरा नगराणि सप्तभूमिनिलयानि ॥
निलयाः सलीलललनाललनाश्चात्यंतकमनीयाः ॥ ३६ ॥ प्रत्यक्षाल्लिंगतो
यत्र कालत्रितयवर्तिनः ॥ लिंगिनो भवति ज्ञानमनुमानं तदुच्यते ॥ ३७ ॥ नू-
नं नद्यस्तावास्त्वन्नाभिषेकांभसा विभो ॥ अन्यथा कथमेतासु जनः स्नाने

तो नो

न शुध्यति॥३८॥जंपसिलकुप्तिज्योतिर्यक्ष्मशुक्तं विजृंभते॥उदेष्यते त श्च म
न्ये खलः स खिनिशाकरः॥३९॥मुखव्रतसाबाधितकांतिरस्या दोषाकरः किं
करतां बिसर्त्ती॥तल्लोयन श्रीहृति सा पराधान्यम आनिनोचेकिमयं ह्निणो
ति॥४०॥यत्र साधारणं किंचिदेकत्र प्रतिपाद्यते॥अन्यत्र तन्निषेधे सा परिसं
ख्योच्यते यथा॥४१॥यवायुः परं चौरः पौरसौरससंपदां॥युवा न भ्रष्ट तत्रो
धादेवबिम्बुर्वधकजना॥४२॥प्रश्नोयत्रोत्तरं व्यंग्यरुंचाप्यथवोस्तये॥प्रश्नोत्त

कैं

वर

द४

रं तथोक्तानां संसर्गसिंकरं विदुः॥४३॥अस्मिन्नपारसंसारसागरे मज्जतां सतां॥
किं समालंबनं साधो रागद्वेषपरिक्षयः॥४४॥क्व संति क्रियो नित्यं स्पतां व
द कोविद॥असावतिशयः कोपि यदुत्कमपि नोह्यते॥४५॥किमेस्तं श्लाघ्यमा
ख्यात पक्षिणां का कुतो यत्रा॥गरुडः कीदृशो नित्यं दानवारि विराजितः॥४६॥
बंधउ सुत्ति संपुड मुत्ति अमणि नोपहासमूहव्वा॥सिरिबाहुडं दूचितनओ
आसि बुहो तस्स सोमस्स॥४७॥जच्चमत्कारिता वास्याउ कांत सविचक्व॥

अलंक्रियाणामन्यासामनिबंधेनिबंधनं॥४७॥द्वित्रिपदापांचालीलाटीयास
प्तपंचवायावच्छब्दाः समावेसैंतोभवतियथासंगौडीया॥ध्या दैव्य वरीतिगौ
डीयावैदर्भीचेतिसांतरैष कास्वयः समासास्यादसमस्तपदापरा॥४८॥
दर्पोत्पाटिततुंगपर्वततरात्तग्रावब्रपाताहतिक्रूराक्रंददतुद्यगैद्यपकुलके क
कारघोरीकृतः॥विभ्वंबर्बरबध्यमानपयसः त्रिस्रापगायाः स्फुरन्नाक्राम
त्ययमक्रमेणबकुलः कल्लोलकोलाहलः॥५०॥विप्राः त्रसस्यैवस्वंतिलो

लालोकोक्तिरेषानमषाकदाचित् ॥ यदुह्यमानामधुपैर्द्विजेन्द्रः क्लिष्यन्नसौ
केरविणीकराग्रे ॥५१॥ अर्थेन येनातिचमत्करोति प्रायः कवित्वं हृतिनां मनस्सु ॥
अलंक्रियात्वेन स एव तस्मिन्न स्पृहतां हंत हि ग्रानयेव ॥१५२॥ ॥इति श्री
वाग्भटालंकारे चतुर्थः परिच्छेदः ॥ ॥४॥ साधुपाकेप्यनास्वाद्यं भोज्यं नि
र्लवणं यथा ॥ तथैव नीरसं काव्यमिति ब्रूमो रसानिह ॥१॥ विभावैरनुभा
वैश्च सात्त्विकैर्व्यभिचारिभिः ॥ आरोप्यमाण उत्कर्षं स्थायीभावः स्मृतो रसः ॥२॥

शृंगारवीरकरुणा हास्याद्भुतभयानकाः॥ रौद्रबीभत्सशांताश्च नवैते निश्चिता रसाः॥३॥ जायापत्योर्मिथो रत्यावृत्तिः शृंगार उच्यते॥ संयोगो विप्रलंभश्चेत्येष तु द्विविधो मतः॥४॥ तौ तयोः सर्वतो वाच्यौ बुधैर्युक्तवियुक्तयोः॥ प्रछन्नश्च प्रकाशश्च पुनरेष द्विधा मतः॥५॥ रूपसौभाग्यसंपन्नः कुलीनः कुशलो युवा॥ अनुद्धतः सूनृतगीः ख्यातो नेतात्र सद्गुणः॥६॥ अयं च विबुधैरुक्तो ऽनुकूलो दक्षिणः शठः॥ धृष्टश्चेति चतुर्धास्य

64

न्नायिका स्याच्चतुर्विधा॥७॥नीलीरागोनुकूलः स्यादनन्यरमणीरतः॥दक्षि
णश्चान्यचित्तोपियः स्याद्विकृतः स्त्रियां॥ना प्रियं वक्ति प्रियं तस्याः कुर्व
न्योविकृतः शठः॥धृष्टो ज्ञातापराधोपि न विलक्षोवमानितः॥९॥अनूढा
च स्वकीया च परकीया पणांगना॥त्रिवर्गिणः स्वकीया स्यादन्याः केव
लकामिनः॥१०॥अनुरक्तानुरक्तो न स्वयं या स्वीकृता भवेत्॥सानूढेति य
या राज्ञो दुःषंतस्य त्राकुंतला॥११॥देवतागुरुसाक्ष्येण स्वीकृता स्वीय

नायिका॥ क्षमावत्यतिगंभीरप्रकृतिः सच्चरित्रवत्तनुः॥१२॥ परकीयापुनर्द्वे
ढेव वाच्यन्ते दोसितवान यो॥ स्वयमप्यतिकामैका सखीवैका प्रियं वदेत्
॥१३॥ सामान्यवनिता वेश्या सा भवेत्कपटपंडिता॥ नहि कश्चित्प्रियस्तस्या
दातारं नायकं विना॥१४॥ सर्वप्रकारामेवैषा याति नायकमुद्धता॥ वा
च्यः प्रच्छन्न एवान्यस्त्रीणां प्रियसमागमः॥१५॥ पूर्वानुरागो मानात्मा
प्रवासः करुणात्मकः॥ विप्रलंभश्चतुर्धा स्यात्पूर्वपूर्वो हि यं गुरुः॥१६॥

स्त्रीपुंसयोर्नवालोकादेवोल्लसितरागयोः॥ ज्ञेयः पूर्वानुरागोयमपूर्णस्पृ
हयोर्दशा॥१७॥ मानोन्यवनितासंगादीर्ष्याविकृतिरुच्यते॥ प्रवासः पर
देशस्थे प्रियेविरहसंभवा॥१८॥ स्यादेकतरपंचत्वे दंपत्योरनुरक्तयोः॥ त३
शृंगारः करुणाख्योयं तच्च वर्णन एव सः॥१९॥ उत्साहात्मा भवेद्वीर
स्त्रेधा धर्माजिदानतः॥ नायकोत्र भवेत्सर्वैः श्लाघ्यैरधिगतो गुणैः॥२०॥
शोकोत्थः करुणो ज्ञेयः स्तत्रास्रपातरोदने॥ वैवर्ण्यमोहनिर्वेदप्रला

पाक्राणि कीर्त्तयेत्॥२१॥ हासमूलं समाख्यातो हास्यनामा रसो बुधैः॥ चेष्टां
गवैषवैकृत्याद्वाच्यो हासस्य चोद्भवः॥२२॥ कपोलाक्षिविकृतोल्लासो सितन्नो
ष्ठः समहात्मनां॥ विदीर्णास्यश्च मध्यानाम धमानां सशब्दकः॥२३॥ वि
स्मयात्माद्भुतो ज्ञेयः स चासंभाव्यवस्तुनः॥ दर्शनाच्छ्रवणाद्वापि प्राणिना
मभिजायते॥२४॥ तत्र नेत्रविकासः स्यात्पुलकः स्वेद एव च॥ निस्पंदने
त्रता साधु साधुवाग्गद्गदा च गीः॥२५॥ स्त यानको सवेद्भुति प्रकृति

चेरि कर्म्म॥ व स्तनः॥ स च प्रायेण वनिता नीच बाल्येषु दृश्यते॥ ६६॥ मिदि

गालोकास्य चेष्टा बांगकंप गद्गद संक्रमाः॥ त्रास सैव वर्णमोक्ष्य हास्य च वर्ण्यंते

विबुधै रिह॥ ६७॥ क्रोधात्मकोस्स वेशौंद्रः क्रोधश्चापि परास्स वाहः॥ स्त्री

ष्पद्वत्रिर्श्च वेदुग्रः सामर्षस्तत्र नायकः॥ ६८॥ स्वांसाघात स्वत्रांसास्त्रो

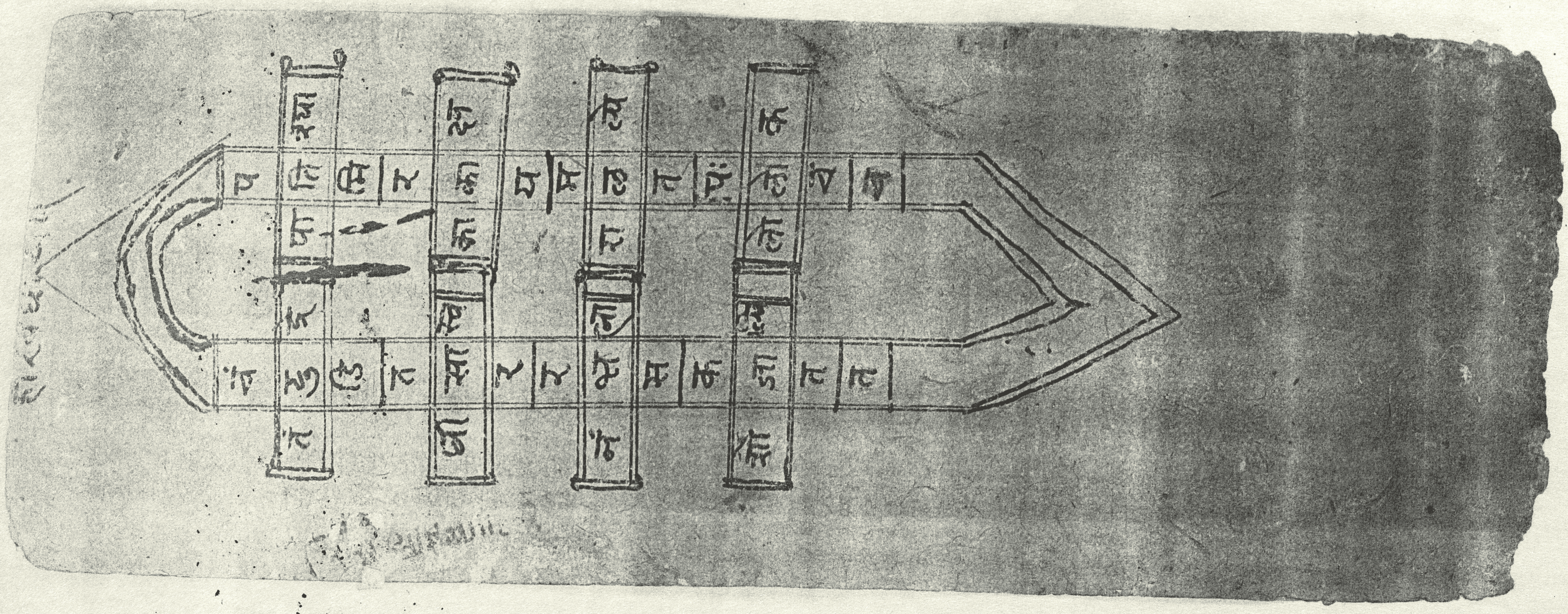
त्क्षेपस्फुकुटयस्तथा॥ अत्रारातिजनोत्क्षेपोदळनं चोप वर्ण्यते॥ ६९॥ बी

भत्सः स्याज्जुगुप्सातः सो हृद्य श्रवणेक्षणात्॥ निष्ठीवनास्य पक्षंगादिस्या

69

दत्त्रमहतांनव॥३१॥सम्यग्ज्ञानसमुल्लानः शांतोनिस्पृहनायकः॥रागद्वेष
परित्यागात्सम्यग्ज्ञानस्यचोद्भवः॥३२॥दोषैरुज्झितमाश्रितंगुणगणैश्चे
तश्चमत्कारिणंनानालंकृतिभिःपरीतमपितोरीत्यास्फुरंत्यासतां॥तैस्तैस्त
न्मयतांगतंनवरसैराकल्पकालंकविस्रष्टारोरचयंतुकाव्यपुरुषंसा
रस्वतध्यायिनः॥ ॥इतिश्रीवाग्भटालंकारेपंचमःपरिछेदः॥ ॥५॥
॥ ॥श्रीरस्तु॥शाके१५८९प्लवंगनामसंवत्सरे॥ ॥श्री॥श्री॥

हालेंडकेष्पेणुजैवात्कगणितकेऽह्वेल्वंगेख्युद्ग्गेस्त्यैंऽथत्तौंनिदाघेप्प
सितष्षुत्रिमास्यग्नितिथ्यांवसोर्स्से॥वारेत्रौक्ष्येतृतीयेयुजिसुविमलांवा
ग्भटालंकृतीकांकारंजस्छःप्रयागेष्स्वलघुरायकेनोपकल्योऽलेखी॥१॥
॥ ॥शुभमस्तु॥ ॥सर्वजगतः॥ ॥छ॥ ॥छ॥श्री॥ ॥श्री॥ ॥

[OrderDescription]
,CREATED=01.10.20 16:59
,TRANSFERRED=2020/10/01 at 17:07:43
,PAGES=72
,TYPE=STD
,NAME=S0003821
,Book Name=M-1557-VAGBHATTALANKAR
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,FILE39=00000039.TIF
,FILE40=00000040.TIF
,FILE41=00000041.TIF
,FILE42=00000042.TIF
,FILE43=00000043.TIF
,FILE44=00000044.TIF
,FILE45=00000045.TIF
,FILE46=00000046.TIF
,FILE47=00000047.TIF

FILE48=00000048.TIF
,FILE49=00000049.TIF
,FILE50=00000050.TIF
,FILE51=00000051.TIF
,FILE52=00000052.TIF
,FILE53=00000053.TIF
,FILE54=00000054.TIF
,FILE55=00000055.TIF
,FILE56=00000056.TIF
,FILE57=00000057.TIF
,FILE58=00000058.TIF
,FILE59=00000059.TIF
,FILE60=00000060.TIF
,FILE61=00000061.TIF
,FILE62=00000062.TIF
,FILE63=00000063.TIF
,FILE64=00000064.TIF
,FILE65=00000065.TIF
,FILE66=00000066.TIF
,FILE67=00000067.TIF
,FILE68=00000068.TIF
,FILE69=00000069.TIF
,FILE70=00000070.TIF
,FILE71=00000071.TIF
,FILE72=00000072.TIF
,